

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Обележја савременог арбитражног
споразума**
(мастер рад)

Ментор

Проф. др Дејан Јанићијевић

Студент

Маша Смиљана Шовић

Број индекса: М 029/21-О

Ниш, 2022. године

Садржај

I УВОД.....	1
II ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АРБИТРАЖНОГ СПОРАЗУМА.....	4
2.1. Појам арбитражног споразума.....	4
2.2. Видови арбиражног споразума.....	5
2.3. Начини закључења арбитражног споразума.....	6
III САДРЖИНА И УСЛОВИ ЗА ПУНОВАЖНОСТ АРБИТРАЖНОГ СПОРАЗУМА.....	9
3.1. Обавезни елементи арбитражног споразума.....	9
3.1.1. <i>Означење спора.....</i>	9
3.1.2. <i>Одређење арбитраже.....</i>	10
3.2. Факултативни елементи арбитражног споразума.....	12
3.3. Форма арбитражног споразума.....	13
IV ПРЕСТАНАК АРБИТРАЖНОГ СПОРАЗУМА.....	16
V АНАЛИЗА АРБИТРАЖНЕ ПРАКСЕ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ АРБИТРАЖЕ ПРИ ПРИВРЕДНОЈ КОМОРИ СРБИЈЕ.....	20
5.1. Аутономија арбитражне клаузуле.....	21
5.1.1. <i>Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-17/98 од 7. децембра 2000. године.....</i>	22
5.2. <i>Ex aequo et bono.....</i>	24
5.2.1. <i>Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-25/98 од 1. марта 2001. године.....</i>	25
5.3. Форма.....	26
5.3.1. <i>Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-28/01 од 1. октобра 2002. године.....</i>	28
5.4. Клаузула алтернативне надлежности.....	29
5.4.1. <i>Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-3/98 од 2. октобра 2000. године.....</i>	30
5.4.2. <i>Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/99 од 22. новембра 2000. године.....</i>	30

5.4.3. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-15/99 од 9. децембра 2002. године.....	32
5.4.4. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/02 од 17. јула 2003. године.....	33
5.4.5. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-8/06 од 01. октобра 2007. године.....	35
5.5. Пуноважност арбитражне клаузуле закључене „под претњом“.....	36
5.5.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/98 од 05. марта 2001. године.....	36
5.6. Патолошке арбитражне клаузуле.....	38
5.6.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-15/98 од 8. октобра 1999. године.....	40
5.6.2. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-34/97 од 16. маја 2000. године.....	42
5.6.3. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-5/00 од 31. јануара 2002. године.....	44
5.6.4. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-9/07 од 23. јануара 2008. године.....	46
5.6.5. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-12/14 од 5. фебруара 2015. године.....	48
5.7. Примена арбитражне клаузуле матичног друштва према издвојеном друштву	
5.7.1. Делимична одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-12/10 од 15. новембра 2011. године.....	53
VI ЗАКЉУЧАК.....	56
ЛИТЕРАТУРА.....	57
ОСТАЛА ИСТРАЖИВАЧКА ГРАЂА.....	59
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ.....	61
SUMARY AND KEY WORDS.....	62
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	63

I УВОД

Општепознато је да је свака арбитража онолико добра, колико је добар арбитражни споразум. Намиме, само на основу пуноважног арбитражног споразума може се утемељити надлежност арбитраже и донети одлука која се може извршити. Ипак, упркос свему томе, уговорне стране јако често не посвећују неопходну пажњу арбитражном споразуму. У одличној пословној атмосфери, надајући се „најбољем“, оне су далеко од мисли да због спора могу коначно завршити у арбитражи. Тај природни сукоб између психолошке ситуације у моменту потписивања арбитражног споразума и улоге тог споразума као основе арбитражног поступка, открива колики значај има меродавно арбитражно право према коме ће се одредити пуноважност арбитражног споразума.¹

Феномен глобализације који се појавио током друге половине двадесетог века направио је револуцију у транснационалној трговини. Уз правну регулативу и политику оријентисану на привлачење страних инвеститора, овај тренд није заобишао ни нашу земљу. Из године у годину, Србија постаје све атрактивније тржиште за инострана улагања. Пропорционално броју уговора и послова који се закључују у области међународне трговине, расте и број спорова које треба решити брзо и ефикасно како би се међународна трговина могла несметано одвијати. Управо из разлога веће ефикасности и брзине решавања спорова, привредни субјекти се радије одлучују за међународне трговинске арбитраже у односу на државне судове.

Арбитражни споразум игра кључну улогу у решавању спорова од стране међународних привредних арбитражних судова. Утврђује могућност арбитражног поступка, обим спорова који се разматрају, границе надлежности арбитра, околности које утичу на услове за признавање и извршење арбитражних одлука. С тим у вези, арбитражни

¹ Berger, K. P., (2001), *The Arbitration Agreement under the Swedish 1999 Arbitration Act and the German 1998 Arbitration Act*, Vol. 17, No. 4, 389.

споразум као правна категорија увек је привлачио пажњу научника како у иностранству, тако и у нашој земљи.

Хетерогеност праксе међународних привредних арбитражних судова указује на недостатак консензуса међу стручњацима о важним аспектима теме истраживања, као што су: обим арбитражног споразума, околности које доводе до његове ништавости и услове за његово проширење на трећа лица. Проучавањем арбитражне праксе о дискутабилним питањима, пре свега праксе Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије, у овом раду учињен је покушај да се идентификују трендови решавања истих.

Предмет мастер рада је арбитражни споразум, утврђивање његове правне природе и суштине као средства којим се врши преношење јурисдикционих овлашћења са државних на недржавне правосудне органе, односно на међународне привредне арбитражне судове. Затим утврђивање неопходних и факултативних елемената арбитражног споразума, као и околности које утичу на пуноважност овог споразума. Рад се дотиче и општих принципа на основу којих трећа лица могу бити укључена у арбитражни поступак. Анализиран је утицај арбитражног споразума на функцију судова у току арбитражног поступка, као и на признавање и извршење одлука међународног арбитражног суда.

Основни циљ мастер рада је уопштавање научних и практичних сазнања о различитим аспектима утицаја арбитражног споразума на решавање спорова од стране међународних арбитражних судова. Посебан фокус је стављен на елементе овог уговора који су неопходан услов за његову пуноважност, као и питање меродавног права по коме ће се ова пуноважност ценити, што би требало да допринесе сигурности субјеката у међународним трансакцијама. Идентификован је немали број теоријских, законодавних и практичних проблема на ову тему, у циљу израде што бољих препорука за унапређење постојећег домаћег законодавства.

Приликом истраживања коришћене су различите **научне методе** под којима се подразумева скуп различитих поступака који омогућавају да се предмет истраживања схвати, истражи и објасни и то: нормативни метод, приликом анализе законских прописа; метод функционалне компарације, приликом анализе законодавстава других земаља и статистички метод, приликом обраде података из праксе Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије.

Рад се, поред увода и закључка, састоји из следећих целина:

Прво поглавље посвећено је арбитражном споразуму као једном од главних стубова арбитраже, којим странке пророгирају надлежност са државних судова на институционалне или ad hoc арбитраже.

У другом поглављу биће речи о садржини арбитражног споразума, о обавезним (битним) елементима без кога нема самог споразума, али и о факултативним елементима који нису пресудни, али су ипак од извесног значаја. Такође, у овом поглављу биће речи и о форми арбитражног споразума.

Треће поглавље односи се на престанак арбитражног споразума. Биће речи о престанку самог споразума, али исто тако и о различитим ситуацијама престанка главног уговора и какав то утицај може имати на арбитражни споразум.

Четврто поглавље посвећено је пракси Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије. Посвећена је посебна пажња одлукама које је ова институција донела и томе како су арбитражи применили право на конкретне ситуације.

На крају овог рада биће сумирани резултати истраживања и изнета закључна разматрања у вези са предметном темом.

II ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АРБИТРАЖНОГ СПОРАЗУМА

2.1 Појам арбитражног споразума

Споразум о арбитражи је врста уговора, којим се изражава сагласност воље странака да своје будуће или већ настале спорове имовинскоправне природе повере на решавање одређеној арбитражи.² Овај споразум, поред тога што представља основ за заснивање надлежности међународне трговинске арбитраже са свим правним ефектима који из тога произилазе, споразум о арбитражи одређује и правну судбину других аката и фаза кроз које арбитражни поступак пролази. Арбитражна одлука је такође у уској вези са уговором о арбитражи, ово стога што се њена валидност пре свега цени са становишта постојања и пуноважности споразума о арбитражи. Из наведених разлога, неопходно је да свака научна студија посвећена арбитражи садржи анализу пуноважности споразума о арбитражи.³

Оно што се у први мах издваја као карактеристика арбитражног споразума је да се њиме арбитражи могу поверити на решавање само спорови који проистекну из одређеног, конкретног правног односа а не и спорови који би могли настати из будућих правних односа међу странкама. И спорови који су неуговорне природе се могу поверити арбитражи. Међутим, да би били прикладни за арбитражно решавање, ови спорови морају настати из односа трговачке природе, дакле у вези са трговачким уговорним односом или поводом њега.⁴

Арбитражни споразум је основ надлежности арбитраже. Он је нужна претпоставка и неопходан услов за њено конституисање и деловање. Без њега, нема ни арбитраже. Пророгирање арбитражне надлежности истовремено представља основ за дерогирање надлежности редовног државног суда који би иначе био надлежан да суди о спору да овог споразума нема.⁵

² Трајковић, М., (2000), *Међународно арбитражно право*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Удружење правника Југославије, стр. 232.

³ Перовић, Ј., (1998), *Уговор о међународној трговинској арбитражи*, Београд, Удружење правника Југославије, Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије, стр. 42.

⁴ Голдштајн, А., Трива, С., (1987), *Међународна трговачка арбитража*, Загреб, стр.135.

⁵ Петровић, М., (2013), *Пуноважност арбитражног споразума*, Зборник радова „Хармонизација грађанског права у региону“, Правни факултет универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, стр.481.

2.2. Видови арбитражног споразума

Појавни облици арбитражног споразума, у зависности од тога да ли се закључује поводом већ насталог спора или евентуалног спора који може настати из одређеног правног односа, јесу:

- арбитражни уговор (компромис) и
- арбитражна клаузула (компромисорна клаузула).

Арбитражна клаузула се односи на спорове који још нису настали, али у будућности могу настати из уговора или другог правног акта чији је саставни део та клаузула. То је део, одредба главног уговора, којом се утврђује да ће сви будући спорови који би из њега, или у вези с њим могли настати, бити поверени арбитражи на решавање. Овај се уговор закључује пре него што је спор из одређеног правног посла настао. Односи се не само на један, већ на све спорове који би евентуално из тог односа могли настати. Арбитражна клаузула је по правилу кратка, често у стандардној форми и садржи мање елемената од компромиса, јер у моменту њеног закључења спора још увек нема. Она је, практично, уговор у уговору, с обзиром да је самостална и независна од уговора о основном послу. У пракси је много чешћи облик уговарања надлежности арбитраже него што је то случај са компромисом.⁶

Као последица чињенице да се арбитражна клаузула закључује у моменту када спора још нема и када су односи међу странкама хармонични, арбитражна клаузула не привлачи посебну пажњу. У тренутку када је сва пажња усмерена на редакцију основног уговорног односа, када уговорне стране сматрају да до спора неће ни доћи, арбитражна клаузула „може заиста изгледати странкама, а и другим, као нешто акцесорно, стављено у уговор „за сваки случај“, тако да у нормалном току ствари њено постојање неће уопште бити запажено.“⁷

Арбитражни уговор се, са друге стране, закључује када је спор већ настао, онда када су односи између уговорних страна већ нарушени. У том тренутку је већ јасно ко ће бити

⁶ *Ibid*, стр. 479.

⁷ Стојковић, С. (1963). *Материјално-правна аутономија арбитражне клаузуле у односу на главни уговор*, I Саветовање о спољнотрговинској арбитражи, Београд, стр. 8.

тужилац, а ко тужени, и тада није реално очекивати да ће се потенцијални тужени одрећи одређених предности које му пружа дуготрајност и скупоћа правне заштите за којом би тужилац посегнуо пред државним судом.⁸ Садржина арбитражног уговора мора бити много сложенија у односу на арбитражну клаузулу, али о томе у наредном поглављу.

У последње време се као облик заснивања надлежности арбитра по инвестиционим споровима срећу и тзв. дијагоналне клаузуле. Ове се клаузуле јављају као део билатералних инвестиционих споразума. Тим споразумима државе се једна према другој обавезују да ће пружити заштиту улагачима који долазе из државе саговорнице и самим билатералним споразумом гарантују одређени ниво инвестиционе заштите. Раније, инвеститор је могао затражити искључиво дипломатску заштиту, тј. да замоли своју државу да од друге државе добије задовољење. Са дијагоналним клаузулама настаје новина у смислу да обе државе потписнице билатералног међународног споразума пристају да их незадовољни инвеститори из друге државе туже пред одређеним арбитражним институцијама или пред *ad hoc* трибуналом. Једноставније речено, дијагонална клаузула садржи једнострано обећање државе да ће се упустити у спор пред једним од набројаних трибунала. Тренутком подношења тужбе од стране инвеститора, споразум се коначно и склапа.⁹

2.3. Начини закључења арбитражног споразума

Без обзира да ли је у питању компромис или компромисорна клаузула, споразум се најчешће закључује изван и пре покретања арбитражног поступка, на основу изричите сагласности уговорних страна о арбитражном решавању већ насталог или будућих спорова. У овом случају нема посебних разлика у односу на закључење свих осталих формалних уговора.¹⁰

Захтеви у погледу форме се ублажавају правилима о могућности конвалидације неформално закљученог арбитражног споразума. Подизањем тужбе, у којој се тужилац позива на постојање арбитражног споразума, и давањем одговора на тужбу, којим тужени ту чињеницу не оспорава, може се доћи до конвалидације неформално закљученог

⁸ Јанићијевић, Д.,(2017), *Међународна трговинска арбитража у пракси-Арбитражни споразум и арбитражни поступак*, Медивест Ниш, стр. 16.

⁹ Кнежевић, Г., Павић, В. (2013). *Арбитража и АДР*, Београд, Правни факултет, стр. 46-47.

¹⁰ Станковић, Г., Старовић, Б., Кеча, Р., Петрушић, Н., (1999), *Арбитражно процесно право*, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, стр. 112.

споразума. Постоји и правило о преклузији приговора ненадлежности арбитражног суда, које предвиђају Европска конвенција, Арбитражна правила UNCITRAL-а, Модел закона UNCITRAL-а, као и наш правилник СТА. Приговор ненадлежности арбитражног суда се, према овом правилу, може истицати само до упуштања туженог у расправљање о главној ствари, односно до давања одговора на тужбу или противтужбу. На овај начин се, такође, постиже прећутна конвалидација усмено закљученог арбитражног споразума. Могућност прећутне конвалидације може практично бити ограничена аутономним правилима арбитражне институције. Такав је случај, на пример, када је у питању Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Србије. Према члану 12 Правилника СТА¹¹, тужилац је дужан да тужби коју подиже приложи арбитражни споразум, а уколико писмени споразум у моменту подизања тужбе не постоји, надлежност арбитражног суда се може засновати само ако тужени изричито пристане на то.¹²

Арбитражни споразум може се закључити и у току арбитражног поступка. Наиме, уколико тужилац тврди да је арбитражни споразум закључен, а тужени не оспори надлежност арбитраже, чак и када тврдња тужиоца није истинита, арбитражни споразум сматраће се закљученим. Овде долази до одступања од правила да арбитражни споразум настаје изван и пре арбитраже. Арбитражни споразум настаје у току самог поступка - посредством процесноправних механизма- подизањем тужбе и давањем одговора на исту, односно упуштањем туженог у расправљање.¹³

До закључења арбитражног споразума може доћи и по позиву арбитражне институције. Како је раније наведено, према Правилнику СТА Секретаријат Арбитраже је овлашћен да позове туженог да се у року од 30 дана од пријема позива изјасни да ли прихвата надлежност арбитражног суда ове институције. Ово, наравно, само уколико ужи састав Председништва установи да у исправама које је тужилац поднео није садржан арбитражни споразум.

¹¹ Члан 12 Правилника о Спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Србије гласи: „Ако Председништво утврди да у исправама које је тужилац поднео није садржан споразум о Арбитражи, Секретаријат Арбитраже позива туженог да се у року од 30 дана од пријема позива изјасни да ли прихвата надлежност Арбитраже. Ако тужени не одговори или одбије да прихвати надлежност, Секретаријат Арбитраже обавештава тужиоца да се не може приступити арбитражи и одређује износ накнаде проузрокованих трошкова који ће се тужиоцу одбити од уплаћених арбитражних трошкова.“

¹² Јанићијевић, Д., (2014), *Основи мултилатералности у арбитражи*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, стр. 21.

¹³ *Ibid.*, стр. 22.

Арбитражни споразум се тада не закључује сагласним изјавама воља упућеним другој уговорној страни, већ уз посредовање арбитражне институције на коју су усмерене изјаве воље за арбитражно решавање спорова.¹⁴

Два горенаведена начина закључења арбитражног споразума у самом арбитражном поступку, по природи ствари, односе се на арбитражни уговор (компромис).¹⁵

¹⁴ *Ibid.*, стр. 22-23.

¹⁵ *Ibid.*, стр. 23.

III САДРЖИНА И УСЛОВИ ЗА ПУНОВАЖНОСТ АРБИТРАЖНОГ СПОРАЗУМА

Садржина арбитражног споразума није унапред одређена. Поједини закони говоре о њој директно или индиректно, као и међународне конвенције, односно UNCITRAL правила и правилници институционалних арбитража. Она је првесствено мотивисана аутономијом воља странака и у директној је зависности од њихове сагласности воља.¹⁶

3.1. Обавезни елементи арбитражног споразума

Иако нема јединственог прописаног рецепта, међународно трговинско арбитражно право и упоредна арбитражна пракса указују да би странке морале да постигну сагласност о одређеним битним елементима уколико желе да њихов споразум производи правно дејство, Битни, односно обавезни елементи арбитражног споразума су означавање спорова или спора за које је арбитража у питању надлежна и конституисање арбитражне надлежности. Странке, разуме се, могу и сваки други елемент учинити битним.¹⁷

Има и аутора који проширују листу обавезних елемената, па тако наводе да споразум о арбитражи треба да садржи следеће битне елементе: конституисање надлежности арбитраже, означавање спора за који је надлежна арбитража, избор места арбитраже и назначење уговорних страна.¹⁸

Они елементи без којих је, по природи ствари, незамисливо да арбитражни споразум функционише сматрају се обавезним елементима. То је, дакле, онај минимум одређености споразума, који омогућава да арбитража буде покренута и њен задатак у решавању спора дефинисан.¹⁹

3.1.1. Означење спора

Први обавезни елемент арбитражног споразума је означавање спора, односно правног односа из којег је спор настао или може настати. Како је већ наведено код излагања о компромисорној клаузули и компромису, странке означавају будуће спорове или већ

¹⁶ Трајковић, М., (2000), *op. cit.*, стр. 238.

¹⁷ *Ibid.*, стр. 238.

¹⁸ Станивуковић, М., (2013), *Међународна трговачка арбитража: са одабраним прилозима*, Службени гласник, Београд, стр. 120.

¹⁹ *Ibid.*, стр. 238-239.

постојећи спор. Идентификација спора је релевантна само када се ради о арбитражном уговору, будући да се време закључења арбитражне клаузуле поклапа са временом склапања главног уговора, када спор још увек није ни настао. За спор који је већ настао сугерише се што прецизније дефинисање спора, док се за будући спор за који се уговара арбитража препоручује флексибилна и што шира дефиниција како би надлежност арбитражног суда могла обухватити сва питања која се евентуално међу странкама могу појавити као спорна.²⁰ У компромисорној клаузули је само потребно прецизирати правни однос из којег могу настати спорови који ће се решавати у арбитражи. То је најчешће онај правни однос који је настао закључењем главног уговора у који је арбитражна клаузула физички инкорпорисана. Постоје и такви уговори који не садрже арбитражну клаузулу, већ само упућују на исту која се налази у општим условина за закључење правног посла. Иако правила неких институција то дозвољавају, универзално је правило да није допуштено уговарати арбитражно решавање свих спорова који би у будућности могли настати у свим пословним односима између страна.²¹

Када се ради о компромису странака, захтева се стриктна прецизност у сумарном приказу спора, навођењу неслагања странка у вези са извршењем или неуредним извршењем главног уговора, указивању на правни основ или у захтеву за накнаду штете коју арбитражно веће треба да досуди. Наравно, оваква прецизност није могућа код арбитражне клаузуле, која говори о будућим, још „невидљивим“ споровима. Али она, ипак, није ослобођена сваког елемента конкретности. Наиме, од арбитражне клаузуле се захтева да у погледу будућих спорова бар буде одредива у тренутку закључења главног уговора. Неназначење спора, на овај или онај начин, може бити разлог за ништавост арбитражног споразума.²²

3.1.2. Одређење арбитраже

Конституисање арбитражне надлежности треба да изрази јасну намеру странака да се спор води пред арбитражом, а не пред државним судом, и то пред тачно одређеном, а не пред неодређеном или апстрактном арбитражом. Прихватање арбитражног, а не судског

²⁰ Poudret, J. F., Besson, S., (2007), *Comparative Law of International Arbitration*, London, Sweet&Maxwell, стр. 124.

²¹ Јанићијевић, Д., (2011), *Арбитража*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, стр. 57-58.

²² Трајковић, М., *op.cit.*, стр. 243-244.

начина решавања спора, мора бити исказано недвосмислено и без икакве сумње да странке желе да спор реше пред приватним, а не пред државним судијама. Битан елемент и главни основ за практично деловање арбитражног споразума је навођење тачног назива међународне трговинске арбитраже или позивање на њена арбитражна правила, а код *ad hoc* арбитраже на Правила UNCITRAL-а.²³

У пракси може бити разних недостатака овог елемента, другим речима мањкавости и недоречености у вези са надлежношћу арбитраже. Услед тога је и настао појам дефектне или патолошке арбитражне клаузуле. Постоји више примера таквих непотпуних и недоречених формулација, посебно када се ради о називу међународне трговинске арбитраже. Тако се, на пример, уместо имена Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије може наћи само назив „Београдска арбитража“, али више о томе у посебном поглављу. У оваквим ситуацијама арбитраже настоје да утврде праву вољу странака и то полазећи од низа околности које би могле да укажу на жељену арбитражу. За тим околностима које би могле да помогну, арбитраже трагају у главном уговору, неком другом документу странака или у њиховој међусобној кореспонденцији. Патолошке клаузуле могу садржати и нетачне или тешко оствариве услове због чега не могу да производе правно дејство. Постоје и клаузуле о непостојећим арбитражама, код којих је уговораена арбитража постојала у време закључења уговора, али је до покретања спора престала да постоји, или када уговорена арбитража никада и није постојала. Клаузула је непримењива када је у њој изабрана институција која је престала да постоји или није никада постојала.²⁴

У мањкаве арбитраже спадају и комбиноване клаузуле, код којих странке комбинују елементе заснивања арбитражне и судске надлежности. На први поглед, овакве и сличне клаузуле могу деловати контрадикторне и довести до закључка о њиховој непримењивости у целини, а као последица би било враћање спора државној јурисдикцији. Да би се ово

²³ *Ibid.*, стр. 239-240.

²⁴ Redefern, A., Hunter, M., Blackaby, N., Partasides, C., (2004), *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, London, Sweet&Maxwell, стр. 263.

избегло, пракса долази до закључка да решење сваког појединачног случаја зависи од конкретне оцене и тумачења од стране надлежног форума.²⁵

Поред патолошких клаузула, у пракси наилазимо и на „бланко клаузуле“, код којих нема конкретног назначења арбитраже. Овом клаузулом се ништа не предвиђа у погледу назначења арбитра, ни директно ни упућивањем на одређени правилник или одређену арбитражу. Једино што је овом клаузулом уговорено је да ће спор (или спорови) бити пресуђени од стране арбитраже.²⁶ То је случај када се у споразуму само наведе да ће се „спор решавати путем арбитраже“. Оваква клаузула би пред институционалном арбитражом могла бити одбијена, јер јој недостају битни елементи. Али би се код овакве клаузуле могло закључити да су странке имале у виду *ad hoc* арбитражу, иако је нису назвале овим именом. Ако, међутим, странке имају дугогодишњи пословни однос и ако су већ раније користиле неку институционалну арбитражу, евентуално би се могло доћи до закључка да су имале у виду исту арбитражу, али су пропустиле да је поново одреде. Правило је у пракси да се арбитраже не одричу лако своје надлежности и да настоје да пронађу стварну вољу странка. Може се рећи да међународно трговинско арбитражно право данас углавном признаје пуноважност „бланко“ клаузула, али их најчешће тумачи као клаузулу којом је уговорена *ad hoc* арбитража.²⁷

3.2. Факултативни елементи арбитражног споразума

Арбитражни споразум може, поред горенаведених обавезних елемената, садржати и велики број факултативних састојака. Овим долази до изражаја уговорна слобода странака, која је омеђена оквирима постављеним у императивним прописима и правилима арбитражних институција. Политика очувања арбитражног споразума у многим државама доводи до тога да и у случају постојања уговорних одредаба које нису у складу са

²⁵ Перовић, Ј., (1998), *Уговор о међународној трговинској арбитражи*, Београд, Удружење правника Југославије, Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије, стр. 47-48.

²⁶ Fouchard, P., Gaillard, E., Goldman, B., (1996), *Tratje de l' arbitrage commercial international*, Paris, Litec, стр. 286.

²⁷ Трајковић, М., *op.cit.*, стр. 240-243.

императивним прописима споразум остаје да важи, а сматраће се да проблематичне одредбе нису ни уговорене.²⁸

Листа факултативних елемената која се могу наћи у арбитражном споразуму практично је неограничена. Неки од необавезних елемената су, између осталог, одређивање састава арбитражног суда, ограничење важења арбитражног споразума условом или роком, детаљна правила о спровођењу поступка, одлучивању и садржини арбитражне пресуде, као и о њеном побивању, одредбе о избору меродавног материјалног права, праву трећих лица на интервенцију, условима допуштености спајања арбитражних поступка и овлашћењу арбитражног суда да одлучује као *amiable compositeur* или *ex aequo et bono*.²⁹

Обзиром на утицај који одредбе арбитражног споразума могу имати на права и интересе странака арбитражног поступка, питању садржине посвећује се посебна пажња. Развој међународног правног промета прати пораст комплексности трансакција и потреба за установљавањем механизма за решавање спорова који из њих произлазе. Евидентна је и потреба за озбиљнијим теоријским и практичним сагледавањем питања садржине арбитражног споразума. Досадашња пракса закључивања стандардних, једноставних клаузула, доведена је у питање све већом сложености међународне трговине и растућом софистираности трансакција. Савремени арбитражни споразум би требао, не само да учини јасном намеру страна да одређени спор повере арбитражном суду на решавање, већ и да арбитражни поступак у што већој мери прилагоди садржини односа између страна и спору који је из њега настао или може настати.³⁰

3.3. Форма арбитражног споразума

Писмена форма арбитражног споразума представља битан услов његове пуноважности (*ad solemnitatem*). С обзиром на аутономност арбитражне клаузуле, захтеви у погледу форме морају бити испуњени чак и када за основни правни посао није предвиђен писмени облик.

²⁸ Јанићијевић, Д., *op cit*, стр. 59.

²⁹ Јанићијевић, Д., (2014), *Садржина арбитражног споразума- факултативни елементи као средство испољавања уговорне слободе*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, број 66, стр. 210.

³⁰ *Ibid.*, стр. 211.

Ово доводи до закључка да се и главни уговор који садржи арбитражну клаузулу, без обзира на необавезност писмене форме, закључује писмено.³¹

Писмена форма арбитражног споразума најчешће подразумева писмено које су потписале обе уговорне стране, и које садржи обавезне и факултативне елементе споразума о арбитражи. Постоје, ипак, и одређена правила којима се ублажавају захтеви у погледу форме. Наиме, арбитражни споразум не мора бити садржан у јединственој исправи, већ је довољно да свака страна потпише примерак исправе намењен другој страни. Такође, споразум се може закључити разменом писама, телеграма, телекса и других средстава комуникације, којима се обезбеђује писмени доказ о његовом закључењу.³²

Сматра се да су захтеви форме испуњени и у ситуацији када дође до конклюдентног прихватања писмене понуде, под условима да постоји писмена понуда која садржи нацрт уговора, да се страна којој је понуда упућена њој није успротивила у делу који се односи на арбитражни споразум и да се из обичаја у промету може закључити да је понуда прихваћена. И арбитражни споразум који је закључен усмено ће се сматрати пуноважно закљученим, под условом да је накандно тај споразум потврђен у писменој форми. У овом случају је важно да су испуњени следећи услови: да су странке усмено постигле споразум о садржају арбитражног споразума, да се једна од страна позива на тај споразум у комуникацији са другом странком средствима која задовољавају захтеве писмене форме, да друга странка благовремено не оспори наводе о постигнутом споразуму и да се пасивност према обичајима у промету може сматрати сагласношћу.³³

Правило да стране обавезује оно што је садржано изнад њихових потписа, ублажено је праксом закључења формуларних, типских, адхезионих уговора. Према Закону о арбитражи РС, споразум се сматра закљученим и ако је одредба о надлежности арбитражног суда садржана у општим условима за закључење правног посла. Правилник СТА споразум сматра закљученим ако је садржан у општим условима који су саставни део основног правног посла. Према Модел закону UNCITRAL-а, за пуноважност је потребно да је уговор

³¹ Јанићијевић, Д., (2017), *Међународна трговинска арбитража у пракси- Арбитражни споразум и арбитражни поступак*, Медивест Ниш, Ниш, стр. 24.

³² *Ibid.*, стр. 24-25.

³³ *Ibid.*, стр. 25.

закључен у писменом облику и да је позивање на одредбе општих услова такво да се арбитражна клаузула сматра саставним делом главног уговора.³⁴

Тренутно стање у процесу развоја упоредног арбитражног права указује на сталну тенденцију либерализације, односно ублажавања строгости правила о форми споразума о арбитражи. Може се рећи да је то очекивани тренд из разлога што је међународни пословни промет диктиран новим средствима комуникације. Из наведених разлога брзина склапања уговора и међународног промета захтева једноставност и неформалност.³⁵

³⁴ *Ibid.*, стр. 26.

³⁵ Петровић, М, (2013), *Пуноважност арбитражног поступка*, Међународни научни скуп Хармонизација грађанског права у региону, Источно Сарајево, Правни факултет, стр. 486.

IV ПРЕСТАНАК АРБИТРАЖНОГ СПОРАЗУМА

Арбитражни споразум има специфичну правну природу. Настаје ван поступка, за његово закључење важе одредбе материјалног права, развија извесно грађанскоправно дејство у односу међу странкама, док његово главно дејство ипак лежи у области проценсог права.³⁶ Услед овакве правне природе арбитражног споразума, за његов настанак морају бити испуњене претпоставке као и за сваки уговор материјалног права, али и посебни услови прописани арбитражним законима. Недостатак неког од прописаног услова повлачи ништавост арбитражног уговора, што са собом повлачи ненадлежност арбитраже и тиме и престанак споразума.³⁷ Логично би било закључити да споразум о арбитражи престаје испуњењем своје сврхе, односно циља због кога је и закључен, а то је доношење мериторне одлуке у спору који је поверен арбитражи.³⁸

Како арбитражни споразум не престаје увек у тренутку доношења мериторне одлуке у спору повереном арбитражи, у наставку ћемо погедати редовне облике гашења облигације, настале таквим споразумом, а затим покушати да анализирамо оно што је код овог питања специфично.³⁹

Први начин престанка арбитражног споразума је путем престанка главног уговора. Код престанка арбитражне клаузуле у случају престанка главног уговора ситуација је прилично јасна. Гашење компромиса је још једноставније, јер се ради о самосталном уговору између странака, закљученом поводом већ насталог спора.⁴⁰

Заједнички престанак главног и арбитражног уговора настаје када се облигација, настала закључењем главног уговора, у потпуности угаси. До тога долази када се посао изврши у целини, после чега уговор више не постоји, а та чињеница доводи до ликвидације целог правног односа. Може се, евентуално, догодити да арбитражна клаузула одигра извесну улогу и после потпуног извршења главног уговора, рецимо када се странка обрати

³⁶ Познић, Б., (1989), *Грађанско процесно право*, Савремена администрација, Београд, стр. 399.

³⁷ Петровић, М., (1998), *Поништај арбитражног уговора и арбитражни спор*, Право и привреда, вол. 36, бр. 5-8, стр. 405.

³⁸ Кеча, Р., (1999), *Арбитражни споразум*, ЦИД Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, стр. 112.

³⁹ Трајковић, М., *op. cit.*, стр. 304.

⁴⁰ *Ibid.*, стр. 305.

арбитражи да, због испуњења уговора у међувремену, обустави започети арбитражни споразум.⁴¹

Престанак се може догодити и услед новације или преноса уговора, када се поверилац и дужник сагласе да постојећу обавезу замене новом и ако нова обавеза има различит предмет или различит правни основ. Новација је за нас интересантна у контексту питања да ли се арбитражна клаузула преноси аутоматски из старог у нови уговор или је неопходно да је странке поново уговоре. Ставови су подељени, зависно од ширине прихваћеног концепта аутономије арбитражне клаузуле, па се тако појављују они који тврде да компромисорна клаузула задржава самосталну правну судбину, али има и оних који заступају становиште да је новација типичан пример гашења арбитражног споразума, јер је исти настао са старом облигацијом и не може се аутоматски пренети на нову.⁴²

Поравнање између странака се може појавити као начин престанка главног уговора. Када странке закључе поравнање у смислу члана 1089. Закона о облигационим односима покреће се питање његовог неиспуњења или ништавости, као и то да ли арбитражни споразум и даље производи дејство. Одговор је да споразум о арбитражи након закључења уговора о поравнању производи правна дејства, нарочито ако је унет као компромисорна клаузула. Уколико компромисорна клаузула није предвиђена уговором о поравнању, разликујемо следеће две ситуације. У првој ситуацији, поравнање је закључено у вези са истим материјалноправним односом и тада компромисорна клаузула важи и за овај спор из поравнања. У другом могућем случају, странке су уз поравнање извршиле и новацију, и тада је за спор надлежан државни суд из разлога што је арбитражна клаузула због новације престала да постоји, а нова није унета у уговор о поравнању.⁴³

Код раскида главног уговора посебно је актуелно питање шта се са арбитражном клаузулом дешава уколико је до раскида дошло у одређеној фази његовог извршења и када остану последице неизвршења или неуредног извршења посла. Логично је закључити да ће се арбитражни споразум угасити само онда ако су странке код раскида то желеле и изричито се о томе договориле. Уколоко таквог договора нема, поново се морамо позвати на

⁴¹ *Ibid.*, стр. 305.

⁴² *Ibid.*, стр. 306.

⁴³ Познић, Б., (1993), *Границе арбитражног уговора*, Правни живот, вол. 42, бр. 11-12, стр. 1829.

самосталност арбитражне клаузуле, јер она управо овде треба да одигра важну улогу и омогући да се арбитражним путем реше спорови проистекли из раскида уговора. Треба прихватити став да, у случају раскида уговора са неизвесним правним последицама, странке, без обзира да ли помињу или не арбитражну клаузулу, прихватају да она остане и надживи главни уговор ради регулисања ефеката раскида.⁴⁴

Као што је на почетку поглавља истакнуто, споразум о арбитражи може престати и из директних разлога:

-доношење арбитражне пресуде и

-одустајање од арбитражног споразума.

Арбитражна клаузула доживљава свој природни крај доношењем арбитражне пресуде. Разлика између два облика арбитражног споразума се у овом случају јасно уочава. Арбитражна клаузула престаје само у делу који се односи на пресуђени спор, а наставља да живи у погледу будућих могућих спорова из још неугашеног правног односа, док компромис завршава своју функцију доношењем арбитражне одлуке и дефинитивно „умире“ завршетком спора због кога је настао.⁴⁵

Споразумно одустајање странака од споразума или споразумни раскид таквог уговора, други је начин директног гашења арбитражног споразума. У овом се случају саме странке одричу арбитражне клаузуле или компромиса, а да тиме не одустају од главног уговора. Ту је такође и нова сагласност воља странака из главног уговора или сагласност воља тужиоца и туженог у току арбитражног спора о томе да арбитражни споразум за њих више не важи. Судску надлежност овом приликом није потребно посебно уговарати, она се једноставно претпоставља. Доктрина и пракса прихватају неформалан начин раскида, без обзира на то што је за закључење овог акта форма била битан елемент. Одустајање од арбитражног споразума може бити остварено изричитим путем или прећутно, радњама које се могу тумачити као израз воље странака за одустајањем. Пример овакве радње је покретање спора пред редовним судом, и поред постојања арбитражног споразума, или пропуштање туженог

⁴⁴ Трајковић, М., *op. cit.*, стр. 309-310.

⁴⁵ *Ibid.*, стр. 310-311.

да у спору, који је тужилац покренуо пред редовним судом, оспори надлежност суда и позове се на арбитражни споразум.

V АНАЛИЗА АРБИТРАЖНЕ ПРАКСЕ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ АРБИТРАЖЕ ПРИ ПРИВРЕДНОЈ КОМОРИ СРБИЈЕ

Ово поглавље има за циљ да се питање правног значаја арбитражног споразума размотри са практичног аспекта, кроз праксу Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије у Београду. Анализом одлука Спољнотрговинске арбитраже, учињен је покушај да се утврди практични значај садржине сваког конкретног арбитражног споразума, као и утицај који одредбе овог споразума могу имати на права и интересе странака арбитражног споразума.

Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Србије у Београду, у свом Правилнику, препоручује странкама да при уговарању уносе следећу клаузулу:

„Странке су сагласне да сваки спор у вези овог уговора буде коначно решен од стране Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије уз примену њеног Правилника.“⁴⁶

Основни извор података потребних да се спроведе ово истраживање, односно арбитражних одлука које су обрађене у току овог истраживања, представља база арбитражне праксе Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије. Ове арбитражне одлуке су доступне у годишњаку „Арбитража“, као и у Зборнику арбитражне праксе Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије, који издаје Привредна комора Србије.

Овим истраживањем обухваћено је петнаест арбитражних одлука. Ради се о споровима пред Спољнотрговинском арбитражом при Привредној комори Србије, са посебним освртом на садржину сваког конкретног арбитражног споразума и последице које су одредбе овог инструмента произвеле у сваком конкретном случају.

⁴⁶ Правилник о Спољнотрговинској арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 2/2014

5.1. Аутономија арбитражне клаузуле

Теорија и пракса су уочиле да арбитражна клаузула никако не може бити третирана као и свака друга клаузула уговора. Ово из разлога јер је једини основ надлежности на основу кога арбитража може егзистирати пуноважан арбитражни споразум. Стога постоји опасност да се тужени определи за саботажу арбитражног поступка тако што би тврдио да је главни уговор ништав (или да чак никада није ни био закључен), те да је самим тим и арбитражна клаузула, као део ширег споразума, погођена ништавошћу. До сличне ситуације могао би довести и раскид уговора, када би тужени на пример могао тврдити да је раскидом уговора престала да важи и арбитражна клаузула.⁴⁷

У самом темељу арбитраже постоји слаба тачка, а то је да би проста тврдња да уговора нема, да је ништав или раскинут имала фаталне последице по постојање и дејство арбитражног споразума. У самом старту би трибунал био парализован и испитивање надлежности било би увек нераскидиво везано за испитивање основаности тужбеног захтева, а само одлучивање у сенци логичких зачараних кругова.⁴⁸

У помоћ овде притиче доктрина *аутономије арбитражног споразума*. Ова доктрина налаже да се судбине главног споразума и арбитражне клаузуле разматрају независно једна од друге. Третирају се као два одвојена споразума и њихова правна судбина није нужно иста. Ово значи да ништавост главног уговора не значи аутоматски и ништавост арбитражне клаузуле. Али може доћи и до обрнуте ситуације, да усмено закључени уговор важи, али да је ускраћена пуноважност овако закљученом арбитражном споразуму. Из овога можемо закључити да сврха ове доктрине није да по сваку цену и у свакој ситуацији одржи на снази арбитражну клаузулу, већ да правне судбине буду одвојено испитане. Њихова судбина може бити на крају и једнака, да и главни и арбитражни споразум буду проглашени ништавим или пуноважним, али је битно да се до одлуке дошло одвојеним испитивањем.⁴⁹

У члану 28 нашег Закона о арбитражи наведено је следеће:

⁴⁷ Кнежевић, Г., Павић, В., *op.cit.*, стр. 52-53.

⁴⁸ *Ibid.*, стр. 53.

⁴⁹ *Ibid.*, стр. 53-54.

„Арбитражни суд може да одлучује о својој надлежности укључујући и одлучивање о приговору о постојању или пуноважности споразума о арбитражи.

Ако је споразум о арбитражи закључен као арбитражна клаузула, она се, приликом одлучивања о приговору о постојању или пуноважности споразума о арбитражи, сматра независним од осталих одредаба уговора.

Одлука арбитражног тела о проглашењу ништавим уговора који садржи арбитражну клаузулу, не повлачи ништавост те клаузуле.⁵⁰

Формулација последње реченице на прво читање делује другачије од концепта аутономије какав је овде изнесен, као да арбитражна клаузула никада не може бити проглашена ништавом. Међутим, ову реченицу треба тумачити у већ изложеном контексту доктрине аутономије споразума, односно да проглашење главног уговора не значи аутоматски и ништавост арбитражне клаузуле. Али, сигурно ће бити и таквих ситуација у којима ће узрок за оглашавање главног уговора ништавим са собом нужно повлачити и истоветну судбину арбитражне клаузуле. Сигурно је да циљ законодавца није био да одржи на снази арбитражне клаузуле које никада нису постале предмет договора странака.⁵¹

У циљу бољег разумевања доктрине аутономије арбитражног споразума, осврнућемо се на једну од одлука у којој је разматрано ово питање.

5.1.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-17/98 од 7. децембра 2000. године.

Правни однос између тужиоца из Швајцарске и туженог из СР Југославије настао је из уговора о испоруци лекова. Тужени је у овом спору, између осталог, оспорио и пуноважност саме арбитражне клаузуле јер је део уговора који није пуноважан.

Најпре ћемо се осврнути на образложење: „Веће налази да је за питање надлежности, односно ненадлежности ове Арбитраже да поступа по овој правној ствари, битно да ли између парничних страна постоји арбитражни уговор којим се предвиђа надлежност ове

⁵⁰ Закон о арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 46/06, члан 28.

⁵¹ Кнежевић, Г., Павић, В., *op. cit.*, стр. 54.

Арбитраже, или тај уговор не постоји. У конкретном случају такав уговор постоји и то између истих оних субјеката који су уговор закључили и који се у овом спору јављају као парничне стране.

С друге стране, Веће налази да за питање надлежности Арбитраже није релевантна околност да ли је уговор поштован у свим његовим одредбама, већ је за питање надлежности одлучујућа околност да ли су странке, за случај спора, предвидиле надлежност Арбитраже, што се, у конкретном случају, недвосмислено утврђује. При томе, Веће је имало у виду и чл. 14. Правилника ове Арбитраже, према коме, ништавост или непостојање основног уговора не повлачи за собом ништавост арбитражног уговора, што је у арбитражном законодавству познато под називом „аутономност арбитражног уговора“.

Са свих горе наведених разлога, Веће је одбило приговор ненадлежности као правно неоснован. При томе, Веће се није упустило у оцену других разлога које је тужени изнео у свом поднеску од 12. новембра 1999. године, а који се односе на валидност потписа предметног уговора од стране директора туженика, а ово са разлога што је пуномоћник туженика од истих одустао својом изричитом изјавом у расправном записнику са усмене расправе од 16. новембра 1999. године.⁵²

Веће је, као што смо видели у цитираном образложењу одлуке, утврдило да ништавост или непостојање основног уговора не повлачи са собом ништавост арбитражног споразума. Осим, како је раније наведено, Закона о арбитражи, ово правило је дефинисано и чланом 10 Правилника о спољнотрговинској арбитражи који гласи:

„Ништавост или непостојање основног уговора не повлачи са собом ништавост арбитражног споразума.“⁵³

⁵² Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-17/98 од 07.12.2000. год.

⁵³ Правилник о спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Србије, *Службени гласник РС*, бр. 2/14.

5.2. Ex aequo et bono

Одлука Ex aequo et bono заснива се на разматрању шта је правично и добро, док се одлука Ex lege заснива на једном или више специфичних закона. Ово не значи да странке не расправљају и не износе различита тумачења из перспективе националних закона који подржавају њихове ставове. Али, опширне расправе и аргументација о таквим питањима постају донекле сувишне. Арбитражни трибунали су ослобођени обавезе утврђивања садржаја страних закона и упућивања странака да дају различита тумачења домаћих закона. Ово доводи до тога да су писани поднесци краћи, усмене презентације постају ефикасније, а трајање самог случаја краће. Све то значајно смањује трошкове арбитраже са обе стране. Арбитражни судови се обично ослањају на упутства стручњака из различитих области. Стручњаци обично нису у могућности да делују као арбитри с обзиром на њихово непознавање закона који се примењује у предмету. Примена овог принципа повећава могућност именовања вештака за арбитра, како би се спор решио не у складу са важећим законом већ у складу са оним што је праведно и разумно у одређеној специфичној ситуацији. Како је раније наведено, фокус арбитра, адвоката и странака склоњен је са тумачења и примене закона, а све како би се примарни фокус усмерио на чињенице случаја и на тумачење уговора закљученог између странака.⁵⁴

Ex aequo et bono се примењује на меритум спора уместо националног или међународног законодавства, само онда када ниједна клаузула о избору права није договорена између страна и под условом да су се стране изричито сагласиле да арбитражни суд може да пресуди на овај начин.⁵⁵

Закон о арбитражи РС дозвољава доношење одлуке на основу права или правичности, али само под условом наведеним у ставу 2 члана 49 Закона, који гласи: „Арбитражни суд може да донесе одлуку на основу правде и правичности (ex aequo et bono, amiable composition) само ако су се странке о томе изричито споразумеле.“⁵⁶

⁵⁴ Lazić, M., Palermo, G., Dragičević, S. (2020), *Ex aequo et bono in international arbitration*, Revija Kopaoničke škole Prirodnog prava, br. 1/2020, str. 47-64.

⁵⁵ *Ibid.*, стр. 48.

⁵⁶ Закон о арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 46/06, члан 49 став 2.

Како би боље појаснили овај принцип, размотрићемо један од спорова који је решен према начелу правичности.

**5.2.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори
Југославије Т-25/98 од 1. марта 2001. године**

Правни однос између тужиоца из Грчке и туженог из СР Југославије настао је из уговора о закупу. Спор се водио поводом извршења уговора о закупу и неплаћања закупнине од стране закупца. У току поступка, странке су се договориле да се спор реши према начелима правичности (*ex aequo et bono*).

Из образложења: „Став Арбитражног већа:

а) Арбитражно веће је одржало три нејавне седнице, од којих је на првој имало принципијелну дискусију о доношењу одлуке на основу начела правичности, док је на друге две настојало да овај метод одлучивања арбитра стави у контекст чињеница и закључака из конкретног спора.

б) Веће је пошло од констатације да је арбитража по правичности (*ex aequo et bono*, *en equite*, *amiable composition*, *arbitro de facto*) стекла свој статус и нашла место у арбитражним законима и правилницима институционалних арбитража широм света. Примера ради, поред Спољнотрговинске арбитраже у Београду (чл. 46, ст. 4), овакав облик арбитражног суђења познају Арбитражна правила UNCITRAL-а (члан 33, став 2), Правила најпознатије светске МТК арбитраже у Паризу (члан 18.г), Правила Арбитраже Трговинске коморе у Цириху (члан 5) и многа друга, а њиме се бави и Модел-закон UNCITRAL-а из 1985. године (члан 28). У свим тим правним изворима арбитража по правичности фигурира као изузетак од редовне трговинске арбитраже, уз стриктан услов да је могућа само ако је захтевају странке, односно ако странке у арбитражној клаузули или у току поступка за њу арбитрама дају посебно овлашћење.

в) Код арбитраже по правичности странке арбитрама остављају већу слободу у примени права, посебно у ситуацији када се извор за решавање спора тешко налази у стриктној примени државног права. У тој прилици арбитра наше Спољнотрговинске арбитраже, као и арбитра других трговинских арбитража у упоредном арбитражном праву, у свом одлучивању користе правна правила, која су уобичајена међу пословним људима у савременој трговини, или се позивају на стандарде, који важе у правном промету уопште.

Ту, дакле, није реч о неодређеној или апстрактној правичности, која би могла да се претвори у самовољу и импровизацију, већ поштовању правила међународног трговинског права и *lex mercatoria*, као скупа међународних трговинских обичаја, бројних правних стандарда, практичних пословних узуса и других познатих елемената трговинске праксе.

Посао примене правила међународног трговинског права и права *lex mercatoria* захтева од арбитра широк и флексибилан приступ, у зависности од специфичности самог уговора и спора у питању, као и садржине обичаја и стандарда, који се примењују. Нема аутоматске и буквалне примене начела правичности, већ увек везано за конкретни случај, уз максимално поштовање старог правног принципа *bona fides* о поштењу и савесности.⁵⁷

Из свега закључујемо да у случају да су се странке договориле да спор решава арбитража по начелу правичности није реч о некој неодређеној или апстрактној правичности, која би могла да се претвори у самовољу и импровизацију, већ о поштовању правила међународног трговинског права и *lex mercatoria*, као скупа међународних трговинских обичаја, бројних правних стандарда, практичних пословних узуса и широко прихваћених правила трговинске праксе.⁵⁸

5.3. Форма

О питању форме арбитражног споразума је било раније речи. Оно што је значајно за праксу је подела на формално неотклоњиву ништавост арбитражног споразума и формално отклоњиву ништавост арбитражног споразума (конвалидација).⁵⁹

Арбитражни споразум који није уопште закључен, нити писмено нити усмено, не постоји. Он је ништав *ex tunc*.⁶⁰

Арбитражни споразум који није сачињен у законом прописаној писменој форми може се санирати упуштањем туженика у мериторно расправљање без приговора о непостојању или непуноважности арбитражног споразума. Приговор ненадлежности арбитраже треба да се

⁵⁷ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-25/98 од 01.03.2001. год.

⁵⁸ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 42

⁵⁹ Јакшић, А., (2003), *Међународна трговинска арбитража*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр 284.

⁶⁰ *Ibid.*, стр. 284.

истакне пре упуштања у меритум спора. Свако упуштање у мериторно расправљање, било поднеском, било усмено на рочишту значи да је туженик преклудира да се служи правом да истакне приговор ненадлежности арбитраже. Упуштање у расправу у меритуму подразумева предузимање сваке процесне радње којом се истиче какво процесно средство одбране или напада у односу на тужбени захтев. Процесне радње које не значе упуштање у расправу у меритуму су радње које се непосредно тичу спровођења поступка, као што су именовање арбитра, достављање пуномоћја, захтев за продужење рока за одговор на тужбу и друге.⁶¹

Важно је напоменути да се упуштањем у расправу у меритуму без истицања приговора ненадлежности арбитраже отклањају само недостаци везани за форму арбитражног споразума. На овај се начин само конвалидира форма арбитражног споразума, те настаје преклузија. Странка у поступку губи право да се на ово право позива, уколико је пропустила да се у одређеном року њиме користи. Садржински недостаци арбитражног споразума не могу да конвалидирају услед наступања преклузије јер се конвалидација односи само на форму уговора. Ништав уговор, односно уговор чији је предмет недопуштен, неодређен или неодредив, не може конвалидирати извршењем истог.⁶²

У случају упуштања туженог у расправу без истицања приговора ненадлежности арбитраже, може се замислити да конклюдентним понашањем између странака закључен нови уговор о арбитражи. Једино када је тужени свестан две важне чињенице, да је арбитражни споразум ништав и да је воља коју изјављује свесно управљена на закључење новог арбитражног споразума, може се сматрати да је овај услов испуњен. Уколико ова два елемента нису задовољена, конвалидација наступа само у погледу форме арбитражног споразума.⁶³

Када се процесноправни пуномоћник упусти у спор о меритуму не примењују се правила о конвалидацији арбитражног споразума. Процесноправном пуномоћнику је у сваком случају потребно посебно овлашћење за закључење арбитражног споразума.⁶⁴

⁶¹*Ibid.*, стр. 284-285.

⁶²*Ibid.*, стр. 285.

⁶³*Ibid.*, стр. 285-286.

⁶⁴*Ibid.*, стр. 286.

У циљу бољег разумевања питања форме арбитражног споразума, образложићемо једну од одлука из праксе Спољнотрговинске арбитраже.

5.3.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори

Југославије T-28/01 од 1. октобра 2002. године

Правни однос између тужиоца из СР Југославије и туженог из Немачке настао је из уговора о испоруци робе, од августа 2001. године. Правно питање је да ли је испуњена форма арбитражног уговора (арбитражне клаузуле) када је уговорена надлежност „Арбитраже Привредне коморе Југославије“, а тужени у току спора оспорава правну ваљаност уговора о испоруци и ваљаност арбитражне клаузуле- оспорава надлежност арбитраже?

У образложењу стоји: „Тужилац је надлежност Спољнотрговинске арбитраже засновао уговором који је са туженом страном закључио у августу 2001. године и који је приложио уз тужбу. Уговор је написан и на немачком и на српском језику. Овим Уговором странке су за случај спора дословно одредиле Арбитражу Привредне коморе Југославије.

Тужена страна је у одговору на тужбу истакла приговор да Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије није надлежна да расправља и одлучује о спорном односу између странака, јер предметни купопродајни уговор тужени није потписао као купац и сходно томе свака клаузула из купопродајног уговора нема никакво дејство према туженом.

Према схватању туженог за овај спор надлежан је првостепени суд у Немачкој.

Председништво Арбитраже у ужем саставу утврдило је да се у исправама које је поднео тужилац налази арбитражни споразум о надлежности Арбитраже.

Након тога одржане су две усмене расправе пред проширеним већем, на којима се тужена страна изјаснила да остаје при приговору о ненадлежности који је истакла у одговору на тужбу.

На питање арбитражног већа зашто је тужени примио сву количину робе означене у уговору странака из августа 2001. године, и за то платио 80% вредности робе како је иначе било уговорено, и у свом налогу за плаћање банци изричито навео да тужиоцу плати

одређени износ (80% уговорене суме и вредности робе), тужени се изјаснио да је са тужиоцем био у дуготрајним пословним односима купопродаје сличне робе, па није тачно знао по ком уговору прима и по ком уговору плаћа робу. Зато, како је још истакао тужени, никада пре није приговорио да је предметни уговор из августа 2001. године уместо њега потписало неко друге лице без овлашћења.

Након разматрања ставова странака по питању приговора ненадлежности Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије, проширено арбитражно веће једногласно је донело Закључак којим је одбило приговор туженог да је Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије ненадлежна за решавање и одлучивање у овој правној ствари.

Проширено веће је ценило све наводе туженог и нашло је да су они неприхватљиви и неосновани.⁶⁵

Из свега наведеног закључујемо да је захтев форме арбитражног уговора према немачком праву испуњен ако у разумном времену никакав приговор није поднет на исправу коју је једна странка послала другој или је исправу трећа странка послала обема странкама.⁶⁶

5.4. Клаузула алтернативне надлежности

Када странке у арбитражној клаузули не наведу само један већ више трибунала пред којима спор може бити решен, кажемо да се ради о клаузули алтернативне надлежности. Пред којом ће се од више наведених арбитража спор покренути и решити у оваквој ситуацији, нема јасног правила. Како се теорија овим питањем није бавила у мери у којој се са истим сусретала арбитражна пракса, пробаћемо да кроз примере из праксе дођемо до одговора на ово питање. У наставку ћемо се кроз пет одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије (раније Југославије) позабавити начином на који су странке одредиле алтернативну надлежност и начином на који је арбитража дошла до одговора који ће од више наведених трибунала бити надлежан у сваком конкретном случају.

⁶⁵ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-28/01 од 01.10.2002. год.

⁶⁶ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 75

5.4.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори

Југославије Т-3/98 од 2. октобра 2000. године

Правни однос између тужиоца из Русије и туженог из СР Југославије настао је по уговору о продаји и испоруци робе. Правно питање је надлежност арбитраже по седишту продавца.

Тужилац је навео да је са туженим странама закључио уговор 1990. године по коме је туженима продао и испоручио одређену робу, и то у тачно одређеним количинама и вредностима. Тужени у одговору на тужбу наводе да су тужиоцу испоручили разну трикотажу у одређеној вредности. По извршеном пребијању вредности узајамних испорука тужилац је потраживао од тужене стране одређени износ, па је поднео тужбу Спољнотрговинској арбитражи са предлогом да иста обавезе туженог на исплату дуга. Тужени је оспорио тужбени захтев и истакао да Спољнотрговинска арбитража није надлежна за вођење спора. Арбитражна клаузула је предвидела надлежност арбитраже где се налази седиште продавца.

У образложењу је наведено следеће: „На основу свих уговорних клаузула, Арбитражно веће је нашло да су стране уговориле надлежност Арбитраже за решавање њихових међусобних спорова.

По сва три уговора тужилац је продавац, а тужени је купац па према томе за решавање конкретног случаја односно спора, надлежна Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије.“⁶⁷

Закључак је да ако су странке уговориле да ће у случају спора бити месно надлежна арбитража зависно од тога да ли је тужилац продавац или купац, таква клаузула је пуноважна.⁶⁸

5.4.2. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори

Југославије Т-19/99 од 22. новембра 2000. године

Правни однос између тужиоца из СР Југославије и туженог из Грчке настао је из уговора странака о испоруци робе. Овим уговором је уговорена алтернативна арбитражна клаузула

⁶⁷ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-3/98 од 02.10.2000. год.

⁶⁸ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 28

о надлежности две „интернационалне арбитраже“, у Београду или Атини. Тужилац се определио, на основу ове клаузуле, да се тужбом обрати Спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Југославије, у Београду. Тужени није приговорио овој надлежности. Прано питање у овом спору је да ли је код арбитражне клаузуле којом је уговорена надлежност „интернационалне арбитраже“ у Београду или Атини (алтернативна надлежност-надлежност по избору странке), која арбитража је надлежна за спорни однос странака?

У образложењу се наводи: „Тужилац је надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије у Београду засновао на арбитражној клаузули из чл. 8. уговора странака од 26. децембра 1995. године. Уговор је приложио на енглеском и српском језику. Чланом 8. наведеног уговора странке су се договориле да сваки спор из тог уговора решавају на пријатељски начин, а ако не успеју, за овакве спорове ће бити компетентна интернационална арбитража у Београду или Атини са применом југословенског или грчког закона.“

Даље се наводи следеће: „Арбитражно веће је ценило своју надлежност и на њу пазило по службеној дужности (чл. 18. Правилника), па је утврдило да је једна од странака, овде тужени, страно лице, да спор проистиче из спољнотрговинских пословних односа (чл. 12. Правилника), да постоји писмени споразум о надлежности „Интернационалне арбитраже“ у Београду или Атини и да спор и предмет спора не спада у искључиву надлежност неког другог државног суда, те да странке са предметом спора могу слободно располагати у границама закона. Дакле, спор је арбитрабилан у објективном и субјективном смислу.

Арбитражно веће је ценило да ли је назив из чл. 8. уговора странака: Интернационална арбитража у Београду или Атини (како су странке навеле) довољно одредив, јер се овај назив порпуно не слаже са називом који је у званичном тексту Правилника и у југословенском Закону о Привредној комори Југославије (Сл.лист СРЈ 53/92) означен нешто другачије и прецизније као: Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије, па је нашло да су странке у спору желеле да им спор из уговорног односа решава Арбитража која има интернационално својство и то алтернативно, Арбитража у Београду или Арбитража у Атини. Основни критеријум странака у уговору био је да им спор решава Арбитража која је надлежна да одлучује у споровима са елементом

инострани, што је управо овде случај, па патолошка својства Арбитражне клаузуле из чл. 8. уговора- непрецизност назива Арбитраже нису битна за одређивање надлежности Арбитраже у Београду или у Атини.

Арбитражно веће по предњем питању није било у дилеми ни зато што у време закључивања уговора странака, па ни у време одлучивања по тужби у Београду нити у СР Југославији не постоји ни једна институционална и стална арбитража сем ове, која је у тачном пуном називу наведена у уводу ове одлуке.“

„Арбитражно веће је ценило арбитражну клаузулу из чл. 8. уговора странака где су странке уговориле алтернативно примену: југословенског или грчког права и алтернативну могућност да спор решава једна од арбитража: у Београду или Атини. У оваквој правној ситуацији Арбитражно веће је нашло да је свакој од странака која поведе спор остављено да бира да ли ће се обратити Арбитражи у Београду или Атини, што је тужилац дефинисао својом тужбом овој Арбитражи.“⁶⁹

Из свега наведеног закључујемо да када су странке уговориле алтернативну надлежност (интернационална арбитража у Београду или у Атини) без детаљног одређивања критеријума о надлежности једне од ових арбитража, тада је право странке која покрене спор да бира којој ће се арбитражи обратити- арбитражи у Београду или у Атини.⁷⁰

5.4.3 Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори

Југославије Т-15/99 од 9. децембра 2002. године

Правни однос између тужиоца из СР Југославије и туженог из Русије настао је из уговора о сарадњи у области туризма. Правно питање је која је арбитража надлежна за спор када је арбитражном клаузулом предвиђена могућност арбитраже по седиштима купца и продавца?

У образложењу је наведено следеће: „Уговорне стране су питање надлежности из уговора... од 12. маја 1996. године регулисале одредбама члана 7.1. Одредбама наведеног члана уговорне стране су се споразумеле да ће учинити све да спорна питања реше узајамним договором и преговорима, а „у случају да неко питање није могуће решити

⁶⁹ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/99 од 22.11.2000. год.

⁷⁰ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 33

узајамним договором, решавање ће бити поверено арбитражном суду у граду Краснојарску или у граду Београду.“

Алтернативним уговарањем Арбитраже или у граду Краснојарску или у граду Београду, уговорне стране су резервисале право да одаберу арбитражу или у једном или у другом месту. Могуће је, дакле, изабрати арбитражу или у једном или у другом месту, а тај избор по природи ствари чини тужилац подношењем тужбе у неком од ова два одабрана места.

Подношењем тужбе Спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Југославије, тужилац се определио за „арбитражни суд у граду Београду“. Иако у арбитражној клаузули није наведен пун назив ове Арбитраже, већ је то формулисано као „арбитражни суд у граду Београду“, из чињенице да у Београду постоји само једна спољнотрговинска арбитража, арбитражно веће је закључило да је реч о овој Арбитражи.

У току поступка тужени није приговарао на овакав избор тужиоца, јер се јендоставно није огласио ни једном писменим поднеском, нити је дошао на усмену расправу, иако постоје докази да је позиве уредно примао.

Из тога је проширено арбитражно веће закључило да су овакве арбитражне клаузуле у којим су алтернативно одређена места Арбитраже дозвољене и да је таква арбитражна клаузула правно пуноважна.⁷¹

У овом случају, када су странке уговориле алтернативну надлежност арбитражног форума по седишту тужиоца (Београд) или по седишту туженог (Краснојарск), подношењем тужбе арбитражи при Привредној комори Југославије тужилац је определио која је то арбитража. Овакве алтернативне клаузуле су дозвољене и правно пуноважне.⁷²

5.4.4. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/02 од 17. јула 2003. године

Правни однос између тужиоца из Државне заједнице Србија и Црна Гора и туженог из Македоније настао је из уговора о испоруци робе. Правно питање је која арбитража је надлежна када су странке алтернативно уговориле надлежност Спољнотрговинске

⁷¹ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-15/99 од 09.12.2002. год.

⁷² Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 80

арбитраже при Привредној комори Југославије и Арбитражу Међународне привредне коморе у Паризу? Која је арбитража надлежна када је у међувремену донет Закон о престанку важења Закона о Привредној комори Југославије?

У образложењу се наводи: „У тужби коју је тужилац поднео Спољнотрговинској арбитражи, наведено је да су странке закључиле два уговора. Чланом 9. једног од уговора странке су предвиделе, за случај спора надлежности Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије у Београду и Паризу.

У овом класичном случају алтернативног уговарања арбитраже, при чему је опцију имао тужилац, надлежна је она арбитража, којој је тужилац прво поднео тужбу.

Како је тужилац поднео тужбу Арбитражи при Привредној комори Југославије у Београду тужени се томе није противио иако је имао прилике за то, што значи да је у том случају надлежна Арбитража при Привредној комори Југославије.

На основу Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, којом су извршене уставно-политичке промене у Савезној Републици Југославији, одређене функције и институције бивше савезне државе преузела је Република Србија, као чланица државне заједнице.

Тако је на основу члана 3. Закона о престанку важења Закона о Привредној комори Југославије („Сл. гласник Србије“ бр. 55/2003), који је ступио на снагу 4.јуна 2003.год., одређено је да Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије, продужава са радом, при Привредној комори Србије, у истом саставу и постојећој организацији, под истим условима и са пуном аутономијом и независношћу, као и да се спорови решавају уз примену постојећег арбитражног правилника.

Одлука о овој правној ствари донета је од стране Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије уз примену Правилника те институције. При томе је у потпуности очувана воља странака у погледу одлуке да спорове износе на решавање пред арбитражу, те у погледу арбитражне институције коју су изабрале.

Исто тако, у складу са Законом о престанку важења Закона о Привредној комори Југославије, на поступак пред овом Арбитражом примењује се исти арбитражни

Правилник, па стога постоји потпуни идентитет између арбитраже коју су странке одредиле својим уговором и Арбитраже која је одлуку донела.“⁷³

Код алтернативног уговарања две арбитраже и законске промене статуса арбитраже, надлежна је арбитража којој је тужилац поднео тужбу. Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Србије је правни следбеник раније Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије.⁷⁴

5.4.5. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-8/06 од 01. октобра 2007. године

Правни однос између тужиоца из Србије и туженог из Румуније настао је из уговора о купопродаји. Правно питање у овом спору је ком форуму се може поднети тужба код алтернативно уговорене надлежности?

У образложењу је наведено: „Тужилац је поднео тужбу Спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Србије у Београду (примљена у Арбитражи 10. априла 2006.год.) у којој је навео да су странке у члану VII уговора о купопродаји од 27. јуна 2002. за решавање спорова предвиделе надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије.

Арбитражно веће је утврдило да члан VII став 1 купопродајног уговора од 27. јуна 2002.год., из кога је произашао спор о коме се решава у овом предмету, садржи, поред арбитражне, и пророгациону клаузулу („надлежни суд према месту седишта купца“). Веће је установило да је наведена одредба тако формулисана да оставља тужиоцу избор да ли ће се за решење спора обратити уговореној арбитражи или суду. Веће је, такође, закључило да се може сматрати да, код такве одредбе, уговор садржи арбитражну клаузулу, те да се може сматрати да, код такве одредбе, уговор садржи арбитражну клаузулу, те да се тужилац определио за арбитражно решење спора, што је могућност која је у складу са уговором.

Веће је посебно размотрило формулацију члана VII став 1 у делу који предвиђа могућност изузимања спорова из надлежности судова. Странке су ову опцију изразиле као могућност да се спорови решавају „пред Привредном комором Југославије“. Привредна

⁷³ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/02 од 17.07.2003. год.

⁷⁴ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 85

комора Југославије је била институција у чијем оквиру је, у моменту закључења уговора, била организована и деловала Спољнотрговинска арбитража. У пракси те Спољнотрговинске арбитраже било је општеприхваћено да се позивање странака на надлежност „Привредне коморе Југославије“ за решавање спорова из пословних уговора са страним елементом у субјекту сматра довољним за успостављање надлежности ове Арбитраже, односно као јасна индикација да су странке намеравале, користећи такву формулацију, да своје спорове изнесу на решавање пред Спољнотрговинску арбитражу при Привредној комори Југославије.⁷⁵

Када су странке арбитражном клаузулом уговориле алтернативну надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије или суда према месту седишта купца (купац је из Србије), тужилац има право избора да ли ће се за решавање спора обратити арбитражи или суду.⁷⁶

5.5. Пуноважност арбитражне клаузуле закључене „под претњом“

Овакво се питање, разуме се, није разматрало у теорији арбитражног права и стога није могуће наћи наслов овакве садржине. Али, обзиром да се овакво питање поставило у пракси Спољнотрговинске арбитраже, нисмо могли, а да не размотримо овај необичан и надасве занимљив покушај туженог да оспори пуноважност арбитражне клаузуле.

5.5.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/98 од 05. марта 2001. године

Правни однос између тужиоца првог реда из Немачке, тужиоца другог реда из СР Југославије и туженог из СР Југославије настао је из уговора о дугорочној сарадњи и испоруци робе. Правно питање је пуноважност оспорене арбитражне клаузуле.

Спор је проистекао из уговора о дугорочној сарадњи у испоруци и пласману металног намештаја из производног програма туженог. Пошто су наступиле извесне тешкоће у сарадњи тужени је једнострано раскинуо уговор. Тужиоци су тражили наканду материјалне

⁷⁵ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-8/06 од 01.10.2007. год.

⁷⁶ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 128

штете и надокнаду изгубљене добити. Тужиоци су тражили и надокнаду нематеријалне штете која се састојала у повреди њихове части и угледа због неизвршавања обавеза према крајњем кориснику. Тужени је приговорио надлежности арбитраже истичући да је арбитражна клаузула ништава због принуде јер су му тужиоци стално претили да му неће платити ако не потписује анексе уговора, а у јеном од њих, је поред осталог, била садржана арбитражна клаузула.

У образложењу се наводи: „У члану 13. уговора који су парничне странке закључиле 17. јануара 1997. године одређено је да је у случају спора надлежан међународни суд у Цириху. Анексом уз овај уговор који су парничне странке закључиле 8. априла 1998. године одређено је да се члан 13. уговора од 17. јануара 1997. године мења у том смислу да ће спорове које уговорне странке не могу решити мирним путем, решавати Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије уз примену југословенског права.

Поднеском од 26. јануара 2000. године тужени је оспорио надлежност ове Арбитраже у овој правној ствари. Навео је да је анексе тог уговора морао да потписује јер је био уцењиван од стране тужиоца. Када је тужени тражио исплату дуга, тужиоци су то увек условљавали новим анексом уговора којим знатно побољшавају свој положај. Једним таквим анексом од 8. априла 1998. године утврђена је и надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије уз примену југословенског права.

Поднеском тужилаца који је у овој Арбитражи за примљен 5. априла 2000. године тужиоци су се изјаснили да сматрају да је оспоравање надлежности Спољнотрговинске Арбитраже од стране туженог паушално и неутемељено.

Проширено арбитражно веће је на основу члана 18. став 2. Правилника ове Арбитраже, на седници која је одржана 29. маја 2000. године заузело став да разлог који наводи тужени није такав да се отклони надлежност Арбитраже за одлучивање у овој правној ствари.

Ако дужник дугује повериоцу неки износ, потпуно је легално да поверилац покуша да наплати дуг преко суда, односно арбитраже. Изјава повериоца дужнику да ће тако поступити не може се сматрати претњом због које би арбитражна клаузула била ништава.

Тужиоци су могли поднети тужбу чак и да ту своју намеру нису ставили до знања туженом.⁷⁷

Закључак је да се изјава повериоца дужнику да ће наплатити потраживање преко суда односно арбитраже не може сматрати претњом због које би арбитражна клаузула била ништава. Тужиоци су могли поднети тужбу чак и да ту своју намеру нису ставили до знања туженом.⁷⁸

5.6. Патолошке арбитражне клаузуле

Да парафразирамо писца: све коректно састављене арбитражне клаузуле личе једна на другу, док је свака лоша, лоша на свој начин. Дефектне клаузуле често можемо срести у пракси и оне пред арбитражне трибунале намећу сложен задатак интерпретације- шта су то странке хтеле да уговоре и да ли договора уопште и има? Како се неке омашке у уговарању арбитраже јављају као типичне, у литератури су се појавили покушаји њиховог класификовања. Тако поједини аутори према нивоу патологије деле ове клаузуле на оне у којима је патологија релативно лакшег и тежег степена.⁷⁹

У оквиру условно речено лакших облика патологије, наилазимо на неколико проблема који се најчешће јављају. Један од тих проблема је недовољно јасна воља странака да спор повере арбитражи. На пример, ако странке предвиде да за спор из уговора или у вези са уговором „може бити надлежна арбитража“, уместо да ће „бити надлежна арбитража“. Да поновимо, једна од основних функција арбитражног споразума је да за странке створи јасну обавезу да у случају спора одлазе пред арбитражу. Како је у овом случају та обавезност упитна, може се тумачити да странке у принципу нису обавезне да се обрате арбитражи. Но, ако једна од њих оптира арбитражу, она постаје механизам који ће коначно решити спор.⁸⁰

Други, изузетно чест извор патологије јесте покушај да се уговори институционална арбитража, али се у самој клаузули њено седиште измести из града у коме се

⁷⁷ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-19/98 од 05.03.2001. год.

⁷⁸ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 45

⁷⁹ Кнежевић, Г., Павић, В., *op. cit.*, стр. 65.

⁸⁰ *Ibid.*, стр. 65.

институционална арбитража налази и притом пресели на неко друго место. Најчешће се ово дешава када се уговара надлежност арбитраже Међународне трговинске коморе у Паризу (ICC). Само седиште ове арбитраже јесте у Паризу, али истовремено постоји значајан број трибунала које Међународна трговинска комора администрира, а који имају седиште у другим градовима. Клаузуле често наводе да ће спор решити „ICC у Женеви“ или „ICC у Лондону“ итд., и то понекад доводи до прелиминарног испитивања воље странака, да ли су желеле ICC трибунал са седиштем у нпр. Женеви или су пак желеле арбитражу Женевске трговинске коморе.⁸¹

Трећи облик патологије је исто тако везан за уговарање институционалне арбитраже. Како су имена институционалних арбитража често врло дугачка и компликована, може се десити да иста у клаузуле буду унесена мање или више погрешно. Тако су у једном случају уместо „Међународној трговинској комори у Паризу“, странке повериле спор „Званичној трговинској комори у Паризу“. Проблем је у томе што у Паризу нема „званичне“ коморе, те је арбитражни суд морао тумачити шта су странке заправо желеле. Као и у овом случају, трибунали и судови обично налазе да је избор одређеног града, уз грешку у означавању институције, довољан да се избор тумачи као избор најпознатије, најпрестижније (а понекад и једноставно једине) арбитражне институције у том граду.⁸²

Тежи облик патологије јавља се када процесна правила нису јасно одређена. Свака арбитража мора се одвијати по неким процесним правилима. Међутим, то мора бити један једини сет правила, и било каква нејасноћа у погледу процесног окружења будуће арбитраже биће фатална. Решења не смеју бити половична, ма колико странке желеле да компромисом створе неутралну атмосферу. Као пример оваквог једног компромиса може нам послужити следећа клаузула: „(спорови) ће се решавати пред арбитражом коју ће именовати Међународна трговинска комора у Женеви, у складу са арбитражном процедуром коју предвиђа Грађански законик Венецуеле и Грађански законик Француске, уз поштовање места арбитраже“.⁸³ Странке су желеле да имају по део себи познатог правног окружења, али би кумулација правила која треба применити у овом примеру довела до

⁸¹ *Ibid.*, стр. 66.

⁸² *Ibid.*, стр. 66.

⁸³ Craig, W.L., Park, W.W., Paulsson, J., (2000), *International Chamber of Commerce Arbitration*, Oceana Publications, Doobs Ferry NY, 132.

ситуације у којој би свака разлика у венецуеланском и француском праву била фатална по поступак. Зато из овог примера извлачимо врло јасну поуку да компромис никако не сме бити сам себи сврха.⁸⁴

Судбина патолошке клаузуле у великој мери зависи од самих странака. Могуће је да оне буду кооперативне и да тужени не прибегне оспоравању постојања и смисла арбитражног споразума. Постоји и могућност да странке накнадним споразумом исправе дефектну клаузулу и прецизирају шта су заправо желеле да постигну. Али, како се оспоравањем пуноважности арбитражне клаузуле, обара и надлежност арбитраже, одлучивање пролонгира, а коначна одлука одлаже, тужени често патологију клаузуле користи као још једно средство своје одбране. Арбитраже и судови пред којима се истичу мањкавости арбитражне клаузуле немају јединствен одговор. Енглески судови ће оставити на снази онај део клаузуле који има смисла, док ће онај неконзистентни део једноставно покушати да избришу. Један од начина решавања овог питања од стране америчких судова је покушај да се утврди да ли би странке уговориле арбитражу и без спорног дела клаузуле. Клаузула неће остати на снази у случају да је дефектни део клаузуле нешто што су странке схватиле као суштински део своје погодбе, док ће у случају да је спорни део споредног карактера, клаузула ипак опстати. Клаузула која је потпуно контрадикторна се не може спасти, јер је тешко удахнути смисао нечему што је најпростије речено- бесмислено. Ипак, патологија са несретним крајем је пре изузетак него правило и огромна већина патолошких арбитражних клаузула на крају успешно обави свој посао.⁸⁵

5.6.1. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори

Југославије Т-15/98 од 8. октобра 1999. године

Правни однос између тужиоца из СР Југославије и туженог из Русије настао је из два уговора странака. Правно питање је важност патолошке арбитражне клаузуле.

Тужилац је сматрао да постоји надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије на основу члана 7. Уговора закључених између странака 1990. и 1991. године (два уговора).

⁸⁴ Кнежевић, Г., Павић, В., *op. cit.*, стр. 67.

⁸⁵ *Ibid.*, стр. 68.

Арбитражно веће у проширеном саставу утврдило је пре свега, да је Председништво Спољнотрговинске арбитраже у ужем саставу на својој седници с обзиром да је тужени истакао приговор ненадлежности, утврдило, да се у исправама налази арбитражни споразум.

Надаље Арбитражно веће је утврдило да је у оба уговора у члану 7. унета арбитражна клаузула, да су чланови оба уговора скоро идентични и да је њима уговорено да ће ако до спора дође исти решити међусобним усаглашавањем, а ако странке на тај начин не успеју да дођу до решења насталог проблема, признаће решење Арбитражне коморе у Београду и њена одлука сматраће се коначном.

Тужилац је сматрао да су том одредбом члана 7. странке уговориле надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије. Насупрот њему тужена страна је сматрала да тим одредбама надлежност није уговорена. Истакао је да су странке уговориле надлежност Коморе, што никако не може да се изједначи са Спољнотрговинском арбитражом. По ставу туженог уговорена је *ad hoc* арбитража.

У образложењу се наводи: „Тачно је да странке нису изричито навеле да је за будућег евентуалног насталог спора надлежна Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије, али да су уговарањем одредбе- да ће ако дође до спора, признати решење Арбитражне коморе- признале Арбитражу при Комори, тј. Спољнотрговинску арбитражу при Привредној комори Југославије јер Арбитражна комора као установа не постоји.

Надаље, странке су уговориле надлежност „ Арбитражне коморе“ у Београду, а управо у Београду не постоји нека друга арбитража осим Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије. Спор се у ствари сводио на то да ли је надлежна Арбитражна комора или Арбитража при комори. Те како Арбитражна комора не постоји, то је за решење овог спора надлежна Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије.

Да је неоснован став туженог да у случају да не постоји Арбитражна комора да ће надлежна бити *ad hoc* арбитража.

У случају када постоје институционалне арбитраже веома ретко се уговара примена *ad hoc* арбитраже, па стога оне морају бити изричито уговорене, што у овом конкретном примеру није случај. Нарочито стога што су се сви спорови који су настали до сада између правних лица са седиштем у Русији, Југославији и Украјини решавали пред институционалним арбитажама.⁸⁶

Уговарањем надлежности институције која не постоји „Арбитражне коморе у Београду“ странке су имале у виду Спољнотрговинску арбитражу при Привредној комори Југославије-једну институционалну арбитражу са седиштем у Београду, надлежну за решавање међународних спорова.⁸⁷

5.6.2. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-34/97 од 16. маја 2000. године

Правни однос између тужиоца из Немачке и туженог из СР Југославије настао је из уговора о закупу. Правно питање је надлежност арбитраже према одговорности уговорне стране.

Странке су закључиле уговор о закупу машине у коме је уговорена надлежност Спољнотрговинске арбитраже у случају да је одговоран прималац закупа. Тужени је приговорио надлежности арбитраже. Спор се водио поводом одговорности туженог за неиспуњење уговора (неплаћање закупнине).

У образложењу се наводи: „Према тачки 10-б наведеног уговора, ова Арбитража је надлежна за решавање спорова у вези с извршењем тог уговора уколико је прималац закупа одговоран за повреду уговора (нем. *verantwortlich ist*). То је неуобичајени начин за формулисање арбитражног споразума у неком уговору. Надлежност арбитраже опредељена је вољом уговорних страна како је изражена у арбитражном споразуму, а то би значило да би Проширено арбитражно веће могло одлучити да је ова Арбитража надлежна за одлучивање у овој правној ствари тек ако је претходно оценило да је тужени одговоран за повреду уговора. Редовно се питање надлежности арбитраже разматра као претходно

⁸⁶ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-15/98 од 08.10.1999. год.

⁸⁷ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 19

питање, у том смислу што тек ако се стане на становиште да је арбитража надлежна, прелази се на разматрање и одлучивање о предмету спора.

Придржавајући се арбитражног споразума из уговора који су странке закључиле 20. марта 1991. године, као воље уговорних страна, Проширено арбитражно веће је стало на становиште да је испуњен услов тог споразума у погледу надлежности ове Арбитраже. Нејавна седница Проширеног арбитражног већа на којој је одлучивано о приговору ненадлежности одржана је 16. фебруара 1999. године. Из доказа који су поднети до седнице Проширеног арбитражног већа на којој је одлучивано о приговору ненадлежности ове Арбитраже за одлучивање у овој правној ствари произилази да тужени прома општим начелима права о уговорним односима, дужник који није извршио своју уговорну обавезу одговоран за повреду уговора. Дужник ће бити ослобођен одговорности само ако докаже да своју обавезу није могао испунити, односно да је закаснио само ако докаже да своју обавезу није могао испунити, односно уговора које није могао спречити, отклонити или избећи. Такође то одређује члан 263. југословенског Закона о облигационим односима. Према тачки 10-б наведеног уговора у случају спора, уколико је тужен прималац закупа, као меродавно право биће примењено југословенско право.

СР Југославија није увела мораторијум на плаћања у иностранству.

Тужени није ни касније у току поступка поднео доказе да су наступиле околности које искључују његову одговорност за неплаћање закупнине. На усменој расправи која је одржана 16. фебруара 1999. године пуномоћник туженог је једино истакао да је убрзо после закључења предметног уговора дошло до познатих догађаја због којих је онемогућено комуницирање и плаћање у иностранству. Тужени, дакле није оспорио постојање своје обавезе, а што се тиче извршења те обавезе, то је одвојено питање које не спада у надлежност ове Арбитраже. Према члану 63. став 2. југословенског Закона о извршном поступку, суд може на предлог дужника одложити извршење у случајевима у којима за то постоје нарочито оправдани разлози.

Проширено арбитражно веће нарочито указује да тужени почев од октобра 1991. године па до подношења тужбе није учинио никакав напор да плати тужиоцу макар део дуга. А санкције су формално укинуте септембра 1996. године (мада је задржан тзв. спољни зид санкција).

Зато није било потребно да Проширено арбитражно веће преиспита своју одлуку о надлежности ове Арбитраже у овој правној ствари.

Из ових разлога Проширено арбитражно веће је тачком 1. изреке ове одлуке одлучило да одбије приговор туженог о ненадлежности ове Арбитраже, па се Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије у Београду огласила надлежном за расправљање и одлучивање у овој правној ствари.⁸⁸

Из свега наведеног закључујемо да је пуноважна арбитражна клаузула у којој је одређено да ће Спољнотрговинска арбитража бити надлежна ако је одговоран закупац.⁸⁹

5.6.3. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-5/00 од 31. јануара 2002. године

Правни однос између тужиоца из СР Југославије и туженог из Италије настао је на основу уговора о купопродаји. Правно питање је да ли је за спор надлежна Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије?

У образложењу је наведено: „Тужена страна је у одговору на тужбу из јула 2000. године оспорила надлежност Спољнотрговинске арбитраже при ПКЈ. Сходно одредбама чл. 15. ст. 1. Правилника СТА- предмет је изнет пред Председништво Спољнотрговинске арбитраже у ужем саставу које је утврдило да се у исправама које је тужилац поднео, налази споразум о надлежности Спољнотрговинске арбитраже и то у Уговору бр... из 1998. године.

Тужилац је на расправи која је одржана пред већем у проширеном саставу, изнео свој став да је намера странака била да за решење спора уговоре надлежност Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије, а све то произилази, како је навео, из уговорне одредбе да ће спор решити ПЈК у чијем оквиру постоји Спољнотрговинска арбитража, као једина институција за решавање спорова са елементом иностраности.

Након тога на нејавној седници проширеног Арбитражног већа, констатовано је да арбитражна клаузула у уговору из кога је настао спор гласи:

⁸⁸ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-34/97 од 16.05.2000. год

⁸⁹ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 25

„ У случају разлике у мишљењу и тешкоћа биће надлежна Привредна комора СРЈ.“

Тужени је надаље истакао да у уговору не постоји ваљана арбитражна клаузула, јер се она односи само на „разлику у мишљењу и тешкоће“, док се спорови не помињу. Из овога је тужена страна извукла закључак да странке нису јасно уговориле надлежност Арбитраже, а нису поменуле ни неку конкретну институцију за решавање спорова, па ни Спољнотрговинску арбитражу или њен Правилник, већ само Привредну комору Југославије.

Тужени је сматрао да је воља уговорних страна о избегавању надлежности судова, требала бити изјављена на изричит и јасан начин, што у конкретној ствари није био случај.

На основу свега проширено арбитражно веће је једногласно донело Закључак којим се приговор ненадлежности Спољнотрговинске арбитраже- одбија, и то из следећих разлога:

- Уговор бр... из 1998. године у члану 8. садржи ваљану арбитражну клаузулу, тј. да се из њега може утврдити да су странке, тиме што су упутиле на надлежност Привредне коморе Југославије, изричито изразиле вољу да решавање спорова изузму из надлежности редовних судова.
- Да при Привредној комори Југославије постоји Спољнотрговинска арбитража, као једина стална институција за решавање спорова из пословних односа са елементом иностраности.
- Да се позивањем у клаузули о решавању спорова, на надлежност Привредне коморе Југославије недвосмислено утврђује надлежност Спољнотрговинске арбитраже, која је организована и делује под окриљем Коморе.

Проширено арбитражно веће је сматрало да за став о надлежности Спољнотрговинске арбитраже, није од значаја да ли су странке могуће спорне ситуације у једној уговорној клаузули која говори о надлежности за решавање спорова, означиле као „разлике у мишљењу и тешкоће“ или као „спорове“.⁹⁰

⁹⁰ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије Т-5/00 од 31.01.2002. год.

Дакле, у ситуацији када су странке арбитражном клаузулом уговориле да је „у случају разлике у мишљењу и тешкоћа надлежна Привредна комора СРЈ“ тада је за спор надлежна Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије.⁹¹

5.6.4. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-9/07 од 23. јануара 2008. године

Правни однос између тужиоца из Италије и туженог из Србије настао је из уговора о купородаји роде. Између осталх, правно питање је и надлежност арбитраже у случају патолошке арбитражне клаузуле.

Тужилац и тужени су већ водили спор пред Спољнотрговинском арбитражом за нека друга потраживања проистекла из истог уговора који је предмет овог спора. Тужилац је захтевао да му тужени накнади штету. Тужени је приговорио да арбитража није надлежна због тога што арбитражна клаузула која гласи: „Све неспоразуме који су произашли из или у вези са Уговором ће се решавати договором, а ако није могуће, надлежна је Арбитража при Привредној комори у Београду.“ није пуноважна јер је непрецизна. Надаље тужени је уложио приговор пресуђене ствари, јер се по основу истог уговора већ водио спор пред Арбитражом и донета је арбитражна одлука.

У образложењу је наведено: „У овом случају странке су очигледно желеле да уговоре надлежност арбитраже за њихове евентуалне спорове, а не надлежност суда. То међу странкама није спорно. Сем тога опште је познато да у Београду, сем ове Арбитраже, не постоји друга стална арбитражна институција за решавање спорова из међународних пословних односа, нити је икада постојала. Пред овом Арбитражом, као једином сталном арбитражним институцијом за решавање спорова из међународних пословних односа, на основу исте арбитражне клаузуле, а у вези њиховог пословног односа, исте странке су већ решавале један део пословних односа у предмету Т-10/06. Том приликом исти тужени није имао приговор ненадлежности. Тај спор је коначно решен по тужбеном захтеву и основу који је тамо наведен.

Проширено арбитражно веће је мишљења да права странака на спор пред овом Арбитражом нису исцрпљена због већ вођеног спора за нека друга потраживања у предмету

⁹¹ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 64

T-10/06. Исте странке се могу увек обратити Арбитражи са неким другим тужбеним захтевом на основу исте арбитражне клаузуле, разуме се ако се успеху надају и ако имају доказе, што су и учиниле. Ако би се сада друкчије одлучило и заузео став да Арбитража није надлежна, створила би се неодржива правна ситуација да по основу исте арбитражне клаузуле, између истих странака, из истог правног односа (само са различитим основом), један пут ова Арбитража јесте надлежна, а други пут није. Арбитража нема правног основа ни разлога да у вези своје надлежности доноси две различите одлуке. Обе стране у оба спора, када је у питању ваљаност арбитражне клаузуле, су у потпуно истој правној ситуацији (*in eadem causa esse*).

Проширено арбитражно веће је мишљења да је уговорена клаузула више плод недовољне пажње уговорних страна него њихове воље управљене на ограничење или искључење арбитражног решавања спора. Права намера и воља странака је ипак била да им „арбитража при привредној комори“ расправи спорни однос и донесе одлуку. По том питању није било дилеме. Овакво тумачење наведене клаузуле одговара схватањима поштеног правног промета и њиховој заједничкој намери, која је изражена управо у наведеној арбитражној клаузули.

На основу свега изложеног, а ценећи досадашњу арбитражну праксу ове Арбитраже, праксу других реномираних међународних арбитража по истом питању, Проширено арбитражно веће је пошло од општеприхваћеног правила да одрадбу наведеног арбитражног уговора (арбитражну клаузулу) треба схватити у смислу која јој даје извесно наглашено дејство (овде- арбитражно решавање спора) по принципу корисног ефекта, а не у смислу који јој не даје никакво дејство. Свако друкчије тумачење цитиране арбитражне клаузуле странака водило би грубом кршењу основног начела облигационог права- начела савесности и поштења, чему ова Арбитража не даје покриће. Због наведених разлога Проширено арбитражно веће се једногласно одлучило за „оздрављење“ наведене клаузуле, дајући јој прави циљ и смисао.“⁹²

Непрецизност у означавању надлежне арбитражне институције не значи да арбитражна клаузула није пуноважна. Право странака да свој спор повере на решавање Арбитражи не

⁹² Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије T-9/07 од 23.01.2008. год.

исцрпљује се ако је Арбитража већ донела одлуку по основу исте арбитражне клаузуле из истог правног односа, ако је основ спора различит.⁹³

5.6.5. Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-12/14 од 5. фебруара 2015. године

Правни однос између тужиоца из Републике Србије и туженог из Републике Белорусије је настао из уговора од 2012. године. Правно питање у овом спору је тумачење и оцена воље странака у патолошкој арбитражној клаузули и начини њеног оздрављења.

У образложењу је наведено следеће: „У члану 9. странке су уговориле следећу арбитражну клаузулу:

„Све и било које спорове, несугласице или захтеве који проистичу из овог уговора или у вези са њим, укључујући и оне које се односе на његову реализацију, кршење, престанак или неважење, предају се на решавање Привредном (Арбитражном) суду града Београда, Република Србија. Решење суда је коначно и обавезујуће за обе стране. Процесно и материјално право приликом разматрања спорова је право Републике Србије. Језик судског процеса је српски.“

Због недовољно јасног назива уговореног форума- „Привредни (Арбитражни) суд града Београда“ арбитар је посебно ценио правну ваљаност ове арбитражне клаузуле, па је заузео став да ова клаузула није довољно јасна, али само у погледу тачног назива Арбитраже. Тачан и потпун назив је Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Србије. Њено седиште је у Београду. Странке нису навеле тачан и потпун назив ове Арбитраже, већ су је означиле као „Привредни (Арбитражни) суд града Београда“. У Србији не постоји ни један форум под називом „Привредни (Арбитражни) суд града Београда“. Зато је оваква клаузула патолошка (*clausula pathologica*). То још увек не значи да се само због непотпуног назива форума не може засновати надлежност ове Арбитраже.

Пракса ове Арбитраже (у одлукама Т-9/07 и Т-2/09 и др.) и доктрина имају оправдану тежњу да „оздраве“ овакве клаузуле, разуме се ако постоје одредбе, које указује да су странке за случај спора ипак желеле и уговориле надлежност арбитраже, а не надлежност

⁹³ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 137

редовног (државног) суда. Поштујући ову праксу и доктрину „оздрављења“ арбитражних клаузула где је то могуће, уважавајући принцип корисног ефекта и широко прихваћен принцип *in favorem validitatis*, арбитар се одлучио да детаљно испита, анализира и тумачи стварну вољу странака у цитираној арбитражној клаузули, посматрајући је издвојено, као посебан уговор.

У правној доктрини и у арбитражној пракси оваква „патолошка клаузула“ не утиче на заснивање надлежности нити на ваљаност клаузуле, ако садржи остале битне одредбе арбитражне клаузуле.

Ценећи стварну вољу странака у вези уговореног форума за решавање евентуалног спора између њих који би могао настати из њиховог пословног односа, а полазећи од арбитражне праксе и доктрине, арбитар је посебно ценио чињенице, које даље следе.“

Даље је наведено: „У светлу предњег Арбитар је заузео став да су странке као битне одредбе арбитражне клаузуле предвиделе:

- а) надлежност арбитраже за решавање њиховог спорног односа, а не надлежност редовног државног суда;
- б) јасно су означиле спор или спорове „који проистичу из овог уговора или у вези са њим, укључујући и оне односе који на његову реализацију, кршење, престанак или неважење“;
- в) одредиле се да решење изабраног форума буде „коначно и обавезујуће за обе стране“;
- г) да ће изабрани форум применити процесно и материјално право Републике Србије („Процесно и материјално право приликом разматрања спорова је право Републике Србије“);
- д) да ће се поступак пред изабраним форумом одвијати на српском језику („Језик судског процеса је српски“).

Сагласност странака у овом спору о надлежности арбитраже, коју су странке невешто назвале „Привредни (Арбитражни) суд града Београда“, је битан елемент арбитражне клаузуле по самој природи правног посла. Странке су недвосмислено изразиле своју вољу да спорове по наведеном уговору решавају путем арбитраже, коју су непрецизно назвале „Привредни (Арбитражни) суд грана Београда“.“

У одлуци даље стоји: „Анализом осталих одредби арбитражне клаузуле Арбитар је заузео став да ова клаузула, у погледу надлежног форума није алтернативна и не дозвољава странкама да бирају између привредог суда или арбитраже. На то указују остале, за странке битне, одредбе арбитражне клаузуле, као што су:

Једностепеност одлуке Арбитраже „Решење суда је коначно и обавезујуће за обе стране“. Код државних судова, у парницама из пословних односа, увек је законом прописана двостепеност поступка, уз могућност ванредних правних средстава. Једностепеност поступка је једна од главних карактеристика ове, али и многих других спољнотрговинских арбитража у свету.

Уговарање процесног и материјалног права врло јасном одредбом „Процесно и материјално право приликом разматрања спорова је право Републике Србије“, такође је карактеристика арбитражних клаузула којима се уговара надлежност арбитраже. Процесно и материјално право, које ће се примењивати у току поступка пред уговореним форумом, карактеристика је арбитражних клаузула. Оно се не уговара када је надлежан државни суд, јер државни судови *ipso iure* примењују материјално и процесно право своје државе. Процесно право код државних судова је увек оно које је држава усвојила у форми закона. Ту нема одступања нити могућности уговарања неког страног процесног права, као код арбитража.

„Језик судског процеса је српски“. То је још једна карактеристика која се среће само у арбитражним клаузулама. Није својствено нити се среће у пракси државних судова уговарање језика поступка, јер су државни судови по закону дужни примењивати језик територијалне јединице (државе) којој припадају, разуме се уз могућност превођења на неки други језик путем заклетог судског преводиоца, ако су испуњени законски услови за то.

Тумачећи све одредбе арбитражне клаузуле Арбитар је мишљења да је уговорена клаузула, у погледу напотпуног назива (Арбитраже), више плод недовољне пажње или непознавања назива жељеног форума који ће расправљати и судити у случају спора, него израз њихове воље усмерене на ограничење или искључење решавања спора пред овом Арбитражом. Права намера и воља странака је ипак била да им Арбитража расправи спорни однос и донесе одлуку. Овакво тумачење наведене клаузуле одговара схватањима поштеног међународног правног промета и заједничкој намери странака.“

На крају се наводи следеће: „На основу свега изложеног Арбитар је пошао од општеприхваћеног правила да цитирану арбитражну клаузулу треба схватити у смислу који јој даје извесно наглашено дејство и заједно се приклањају опцији „спашавања“ арбитражне клаузуле када се применом правила тумачења уговора утврди да је заједичка намера странака била да спор повере арбитражи, а не државном суду. Свако друго тумачење цитиране арбитражне клаузуле водило би грубом кршењу основног начела облигационог права- начела савесности и поштења, чему Арбитар не даје покриће. Због наведених разлога Арбитар се одлучио за „оздрављење“ наведене клаузуле, дајући јој прави циљ и смисао.“⁹⁴

Овде се ради о такозваном „оздрављењу“ патолошких арбитражних клаузула. Према пракси Арбитраже и доктрини, уважавајући широко прихваћен принцип корисног ефекта- *in favorem validitatis*, оправдана је тежња да се патолошке арбитражне клаузуле „оздраве“, ако постоје основни елементи који указују да су странке желеле да спорни однос решава арбитража, а не државни суд.⁹⁵

5.7. Примена арбитражне клаузуле матичног друштва према издвојеном друштву

Питању преноса арбитражног споразума дуго није посвећивана адекватна пажња. Пренос се јавља у случају када се пред арбитражом мора појавити лице, које је различито од онога које је било странка у арбитражном споразуму, а до промене је дошло легалним путем. У промету су се појавили различити облици преноса арбитражног споразума: цесија потраживања, преузимање дуга, пренос целог уговора, уговор у корист трећег лица, суброгација, унверзална сукцесија и стечај. Услед великог интензитета међународног трговинског промета, сама пракса је била приморана да дође до начина да овај проблем реши.⁹⁶

Две правне ситуације које се, истина, по својој садржини суштински разликују могу имати сличне ефекте на промене субјеката из арбитражног споразума, те их зато овде разматрамо заједно. Ради се о случају наступања универзалне сукцесије или отварања

⁹⁴ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-12/14 од 05.02.2015. год.

⁹⁵ Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 279

⁹⁶ Трајковић, М., (2000), *op. cit.*, стр. 273.

стечајног поступка. Основно правило код универзалне сукцесије је да физичко лице – универзални сукцесор наслеђује арбитражни споразум, који је закључио оставилац. Како су у пракси правна лица чешћи субјекти арбитражног споразума, за арбитражно право су много значајније одредбе о универзалној сукцесији. Универзална сукцесија предузећа, са нужним специфичностима, које произилазе из суштине компанијског права, изазива исти ефекат на судбину арбитражног споразума. Тако се правило о преносу арбитражне клаузуле потврђује и код статусних промена правних лица, односно код преласка права и обавеза са једног предузећа на друго. Упркос томе што генерално правило о преносу арбитражног споразума није спорно, у пракси се конкретан одговор не налази увек лако.⁹⁷

У случају преноса права и обавеза из главног уговора, чији је саставни део и арбитражна клаузула, уговорне стране могу изричито предвидети да заједно са главним уговором на стицаоце прелази и арбитражна клаузула. Међутим, оваква изјава воље најчешће изостаје у пракси, па се често поставља питање да ли арбитражна клаузула везује и трећа лица на која прелази главни уговор. Правило о самосталности арбитражне клаузуле, о коме је раније било речи, упућује на закључак да је одговор на ово питање негативан. Ипак, тежње за афирмисањем и широм применом арбитражног решавања спорова довеле су до тога да је, када је у питању пренос уговора, широко прихваћен став по којем се арбитражна клаузула сматра пратећим елементом главног уговора.⁹⁸

Код спајања или припајања, преузималац или новонастало предузеће постају и субјекти арбитражног споразума, као универзални сукцесори потписника уговора. Код подела предузећа је ситуација мало другачија. Наследник арбитражног споразума се одређује тек после разграничења средстава, права и обавеза, када ће се и сазнати коме предузећу треба да припадне уговор из имовине ранијег предузећа са арбитражном клаузулом као његовим делом. Од овога треба разликовати промену облика предузећа, када се нпр. друштво са ограниченом одговорношћу трансформише у акционарско друштво, где нема промене субјекта и када странка у арбитражном споразуму остаје иста.⁹⁹

⁹⁷ *Ibi.*, стр. 280-281.

⁹⁸ Јанићијевић, Д., (2012), *Проширење дејства арбитражног споразума*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, тематски број: Заштита људских и мањинских права у европском правном простору, Ниш, Правни факултет, бр. 62, стр. 292.

⁹⁹ Трајковић, М., *op cit*, стр. 282.

Поставља се и питање да ли стечајни управник, у случају стечаја над имовином дужника, стиче права и обавезе у вези са арбитражним споразумом, који је дужник закључио. Генерално је правило да арбитражни споразум наставља да делује и поред отварања стечајног поступка, независно од тога да ли је стечајни дужник тужилац или тужени у арбитражном спору. У неким правима (аустријско, француско, тајландско и друга права) дејство арбитражног споразума наступа аутоматски у корист стечајног управника, док у неким другим, попут енглеског, на пример, тражи се и један додатни услов- да стечајни управник изричито прихвати арбитражни споразум у питању.¹⁰⁰

5.7.1. Делимична одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-12/10 од 15. новембра 2011. године

Тужилац у овом спору је из Србије, првотужени је из Литваније, друготужени из Шведске, а трећетужени из Литваније као и првотужени. Правно питање у овом спору је да ли арбитражна клаузула коју закључи матично друштво обавезује и друштво које се издвојило?

Тужиочев правни претходник закључио је уговор са прво и друготуженим. Како је првотужени пао под стечај, приговорио је надлежности арбитраже јер према литванском закону спор у односу на њега није арбитрабилан зато што сви грађански поступци о новчаним захтевима стечајног дужника морају бити упућени суду пред којим се стечај води. Након подношења тужбе, тужилац је проширио тужбени захтев и на трећетуженог. Ово стога што је првотужени донео одлуку о раздвајању компаније према којој се из првотуженог издвојио трећетужени на кога су прешла сва основна средства, имовина и запослени, док су првотуженом остала права и обавезе из уговора са тужиоцем. Трећетужени је приговорио надлежности арбитраже наводећи да са тужиоцем није закључио никакав уговор, па ни арбитражни споразум.

У образложењу се наводи: „Уз поднесак примљен у Арбитражи дана 21. септембра 2011., који је проширио Захтев за арбитражу на трећетуженог, тужилац је приложио Услове раздвајања... од 26.јуна 2009. у преводу са литванског на српски и енглески језик.

¹⁰⁰ Видети: Јанковец, И., (1997) *Стечај и међународна трговачка арбитража*, Међународна привредна арбитража, Београд, стр. 231-239.

Трећетужени и остали тужени нису оспорили веродостојност наведених Улова раздвајања. Арбитражно веће прихватило је тај документ као веродостојан.

Из Улова раздвајања видљиво је да је трећетужени настао издвајањем из друштва првотуженога. Тужилац сматра да је, како према литванском тако и према српском праву, друштво које је настало издвајањем из неког друштва солидарно одговорно за обавезе свога претходника. Та одговорност, према тужиоцу укључује и арбитражну клаузулу, па сматра да је арбитражно веће надлежно да одлучи о захтеву тужиоца према трећетуженом.

Приговор да у погледу њега арбитражно веће није надлежно трећетужени заснива на томе да никада није потписао Уговор са тужиоцем. Трећетужени се није изјаснио о тврдњи тужиоца да је трећетужени солидарно одговоран за обавезе првотуженога по основу раздвајања и да је арбитражно веће надлежно за захтеве по тој основи.

Арбитражно веће налази да је за саму поделу првотуженог као и за питање солидарне одговорности трећетуженог који је настао том поделом меродавно литванско право. Према члану 68. став 4. литванског Закона о предузећима, друштва која наставе да послују после раздвајања солидарно и појединачно одговарају за обавезе подељеног друштва. Истоветну одредбу уосталом прописује и српско право. Наведене одредбе литванског и српског права, сагласне су са Шестом директивом Савета ЕУ о праву друштва (82/891 ЕЕС), члан 12.

За ефекат поделе и солидарне одговорности на арбитражни споразум меродавно је српско право. Арбитражно веће нашло је да, према српском праву, солидарна одговорност прописана у случају поделе подразумева и то да друштво које је настало поделом има права и обавезе преузете арбитражним споразумом који је потписао субјект који се дели. Арбитражно веће пошло је од општег принципа, израженог и у Директиви, да повериоци друштва које се дели морају бити заштићени на начин да подела не угрожава њихова права. Поделом друштва не може бити осујећено право повериоца да свој захтев према имовини друштва које се дели оствари у поступку који је уговорен пре поделе. У противном би било могуће поделом изиграти уговором преузету обавезу решавања спора арбитражом, а тиме и преузете облигације према другој уговорној страни, што би онемогућило ефикасно

решавање спорова арбитражом. Због свега наведеног арбитражно веће нашло је да је трећетуженик везан одредбом члана 11. став 2 Уговора о решавању спорова арбитражом.“¹⁰¹

Закључак је да арбитражна клаузула коју је закључило матично друштво обавезује и друштво које се издвојило. Друштво које је настало издвајањем из неког друштва солидарно и појединачно одговара за обавезе друштва из кога се издвојило. Та одговорност укључује и арбитражну клаузулу.¹⁰²

¹⁰¹ Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије Т-12/10 од 15.11.2011. год.

¹⁰² Привредна комора Србије, *op. cit.*, стр. 223

VI ZAKЉUČAK

Како је и на почетку наведено, свака арбитража је добра онолико колико је добар конкретан арбитражни споразум. Јер, уколико странке саставе мањкав споразум, узалуд су сви напори арбитраже да овакав споразум „оздрави“ или „одржи у животу“. У савременом арбитражном праву постоји општа сагласност, може се рећи, у погледу услова пуноважности арбитражног споразума. Најновији развој ове области права показује тренд либерализације, те је тако дозвољено све више различитих елемената уносити у сам арбитражни споразум. Ипак, основно је правило да се битни елементи не смеју изоставити да би арбитражни споразум производио правно дејство.

На основу одлука Спољнотрговинске арбитраже, које су обухваћене овим истраживањем, закључујемо да је питање садржине конкретног арбитражног споразума од великог практичног значаја. Од садржине овог споразума зависи да ли ће се поступак уопште водити пред овом арбитражом, а касније, ако до самог поступка дође, одредбе арбитражног споразума имају велики утицај на права и интересе странака овог поступка.

Иако је препоручена садржина арбитражне клаузуле наведена у Правилнику о Спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Србије, препорука је да се арбитражни споразум у што већој мери прилагоди садржини односа између страна и самом спору који може настати или је већ настао из овог правног односа. Ово стога што је, са развојем међународног правног промета, растућом комплексношћу трансакција, и све већом сложеносћу међународне трговине, уобичајена досадашња пракса закључивања ових споразума у виду једноставних клаузула озбиљно доведена у питање.

ЛИТЕРАТУРА

-Berger, K. P., (2001), *The Arbitration Agreement under the Swedish 1999 Arbitration Act and the German 1998 Arbitration Act*, Vol. 17, No. 4.

-Голдштајн, А., Трива, С., (1987), *Међународна трговачка арбитража*, Загреб.

- Јакшић, А., (2003), *Међународна трговинска арбитража*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.

- Јанићијевић, Д.,(2017), *Међународна трговинска арбитража у пракси-Арбитражни споразум и арбитражни поступак*, Медивест Ниш.

- Јанићијевић, Д., (2016), *Садржина арбитражног споразума- факултативни елементи као средство испољавања уговорне слободе*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, број 66.

-Јанићијевић, Д., (2012), *Проширење дејства арбитражног споразума*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, тематски број: Заштита људских и мањинских права у европском правном простору, Ниш, Правни факултет, бр. 62.

-Јанићијевић, Д., (2014), *Основи мултилатералности у арбитражи*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш.

- Јанковец, И., (1997) *Стечај и међународна трговачка арбитража*, Међународна привредна арбитража, Београд.

- Кеча, Р., (1999), *Арбитражни споразум*, ЦИД Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад.

- Кнежевић, Г., Павић, В. (2013). *Арбитража и АДР*, Београд, Правни факултет.

- Lazic, M., Palermo, G., Dragičević, S. (2020), *Ex aequo et bono in international arbitration*, Revija Koraoničke škole Prirodnog prava, br. 1/2020.

-Познић, Б., (1993), *Границе арбитражног уговора*, Правни живот, вол. 42, бр. 11-12.

- Познић, Б., (1989), *Грађанско процесно право*, Савремена администрација, Београд.

- Poudret, J. F., Besson, S., (2007), *Comparative Law of International Arbitration*, London, Sweet&Maxwell.

-Привредна комора Србије, (2017) *Зборник арбитражне праксе Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије 1997-2016*, Београд.

- Перовић, Ј., (1998), *Уговор о међународној трговинској арбитражи*, Београд, Удружење правника Југославије, Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Југославије.

- Петровић, М., (2013), *Пуноважност арбитражног споразума*, Зборник радова „Хармонизација грађанског права у региону“, Правни факултет универзитета у Крагујевцу, Крагујевац.
- Петровић, М., (2013), *Пуноважност арбитражног поступка*, Међународни научни скуп Хармонизација грађанског права у региону, Источно Сарајево, Правни факултет.
- Петровић, М., (1998), *Поништај арбитражног уговора и арбитражни спор*, Право и привреда, вол. 36, бр. 5-8.
- Redefern, A., Hunter, M., Blackaby, N., Partasides, C., (2004), *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, London, Sweet&Maxwell.
- Станковић, Г., Старовић, Б., Кеча, Р., Петрушић, Н., (1999), *Арбитражно процесно право*, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш.
- Станивуковић, М., (2013), *Међународна трговачка арбитража: са одабраним прилозима*, Службени гласник, Београд.
- Стојковић, С. (1963). *Материјално-правна аутономија арбитражне клаузуле у односу на главни уговор*, I Саветовање о спољнотрговинској арбитражи, Београд.
- Трајковић, М., (2000), *Међународно арбитражно право*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Удружење правника Југославије.
- Fouchard, P., Gaillard, E., Goldman, B., (1996), *Traite de l'arbitrage commercial international*, Paris, Litec.
- Craig, W.L., Park, W.W., Paulsson, J., (2000), *International Chamber of Commerce Arbitration*, Oceana Publications, Doobs Ferry NY.

ОСТАЛА ИСТАЖИВАЧКА ГРАЂА
Правни извори и судска пракса

- Закон о арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006
- Правилник о Спољнотрговинској арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 2/2014
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-25/98 од 1. марта 2001. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-28/01 од 1. октобра 2002. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-3/98 од 2. октобра 2000. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-19/99 од 22. новембра 2000. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-15/99 од 9. децембра 2002. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-19/02 од 17. јула 2003. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије
Т-8/06 од 01. октобра 2007. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-19/98 од 05. марта 2001. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-15/98 од 8. октобра 1999. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-34/97 од 16. маја 2000. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије
Т-5/00 од 31. јануара 2002. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије
Т-9/07 од 23. јануара 2008. године
- Одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије

T-12/14 од 5. фебруара 2015. године

-Делимична одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној
комори Србије T-12/10 од 15. новембра 2011. године

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Арбитражни споразум је темељ сваке међународне трговачке арбитраже. То је предуслов за утврђивање надлежности арбитраже, а уједно и основа за одступање од надлежности државних судова. Упућивањем свог спора на арбитражу, странке пристају да се подвргну арбитражи, искључују надлежност редовних судова и прихватају арбитражну одлуку као обавезујућу.

Предмет овог рада је ваљаност арбитражног споразума. Посебан фокус је на елементима уговора који су битни за пуноважност истог. Питање садржине конкретног арбитражног споразума од великог је практичног значаја с обзиром на утицај који одредбе овог инструмента могу имати на права и интересе странака арбитражног поступка. Поред обавезних елемената, арбитражни споразум може садржати бројне факултативне одредбе, где стране изражавају своју слободу приликом уговарања.

Развој међународне трговине као и арбитражног законодавства и сама пракса, са трансакцијама које су све веће и веће сложености, довели су до потребе да се успоставе различити механизми за решавање спорова према специфичним карактеристикама сваког од њих. Савремени арбитражни споразум требало би зато, не само да учини јасном намеру страна да одређени спор повере арбитражном суду на решавање, већ и да арбитражни поступак у што већој мери прилагоди садржини односа између страна и спору који је из њега настао или може настати.

Кључне речи: арбитража, арбитражни споразум, арбитражна клаузула, обавезни елементи арбитражног споразума, факултативни елементи арбитражног споразума

SUMMARY AND KEY WORDS

CHARACTERISTICS OF A MODERN ARBITRATION AGREEMENT

Arbitration agreement is at the root of every international commercial arbitration. It is the prerequisite for establishing jurisdiction of arbitration and, at the same time, the ground for derogation from state courts' jurisdiction. By referring their dispute to arbitration, the parties consent to submit to arbitration, to exclude jurisdiction of the ordinary courts and to accept the arbitral award as binding.

The subject-matter of this paper is the validity of arbitration agreement. The author focuses of the elements of the agreement which are essential for its validity. The content of an arbitration agreement is of a great practical importance, given the effect its provisions may have on the rights and interests of the parties in the arbitration proceedings. Beside the mandatory elements, an arbitration agreement may include numerous facultative provisions, where parties express their contractual freedom.

The development of international commerce as well as arbitration legislature and practice, featuring transactions of ever-increasing complexity, have brought about the need to establish dispute resolution mechanisms modulated to their specific characteristics. Therefore, not only should a modern arbitration agreement clearly demonstrate the parties' intent to submit a dispute to arbitration but should also conform the arbitration procedure (as much as possible) to the content of the parties' relationship and the dispute that emerged or may arise thereof.

Key words: arbitration, arbitration agreement, arbitration clause, mandatory elements, facultative elements

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Маша Смиљана Шовић рођена је 16.11.1994. године у Крушевцу. Основну школу „Вук Караџић“ у Крушевцу завршила је као носилац дипломе „Вук Караџић“, а Средњу медицинску школу у Крушевцу завршила је 2013. године са одличним успехом.

Основне академске студије права на Правном факултету Универзитета у Нишу уписала је 2013. године, а дипломирала је 18.06.2018. године, са просечном оценом 8,85.

Мастер академске студије на Правном факултету у Нишу уписала је школске 2019. године, на ужој јавно-правној научној области. Школске 2021. године уписује мастер студије на ужој грађанско-правној научној области, а испите предвиђене овим студијским програмом положила је са просечном оценом 10,00.

Тренутно ради као сарадник у настави на Правном факултету у Нишу, ужа грађанско-правна област, предмет Породично право, од априла 2021. године. Раније је радила као адвокатски приправник, а затим и као јавнобележнички приправник.

Говори енглески језик и служи се руским језиком.